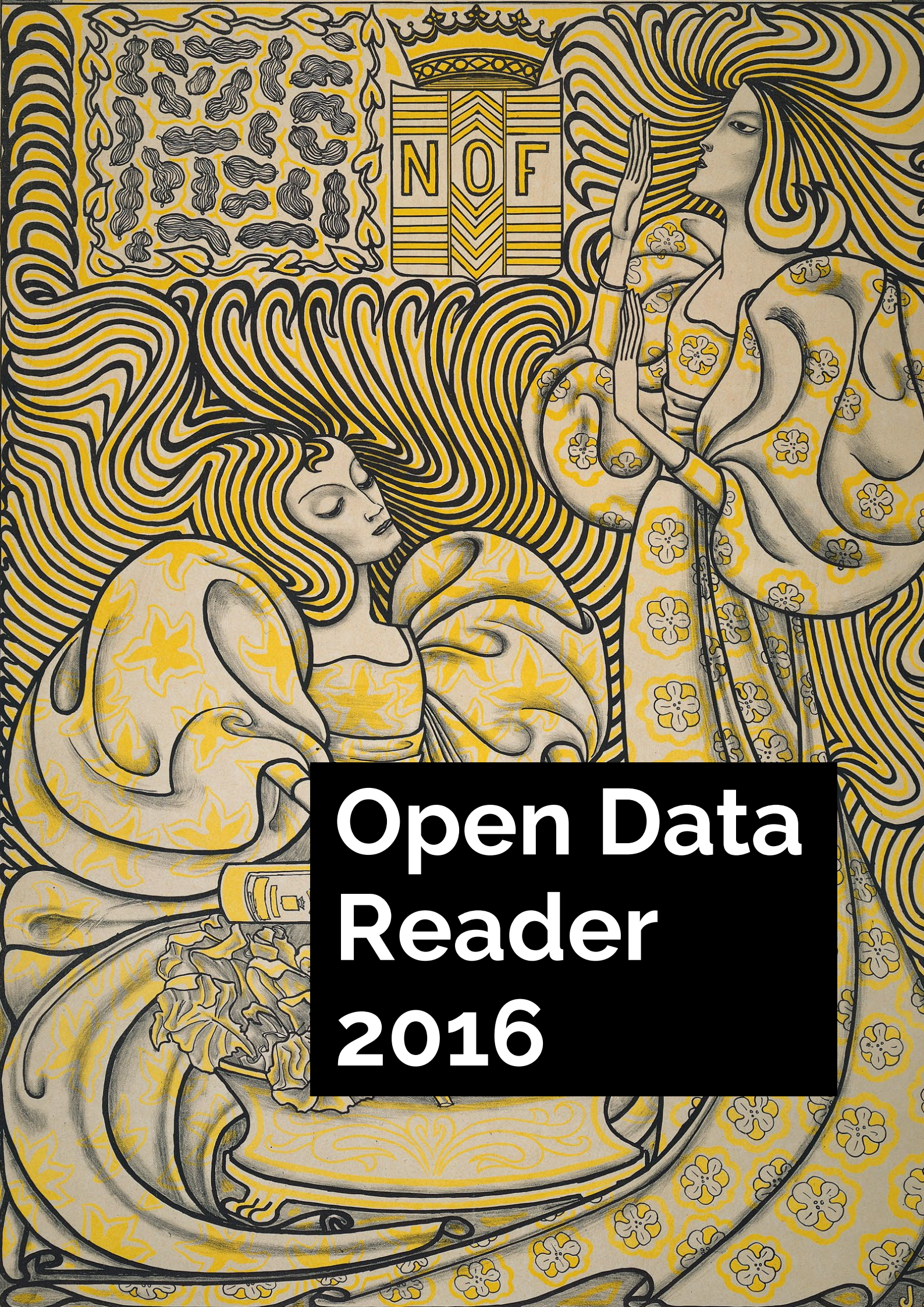
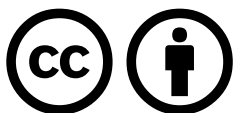

Open Data Reader 2016

Beeld voorpagina: [‘Affiche Delftsche Slaolie’](#) door Jan Toorop, Publiek domein

Licentie

Op de publicatie is een Creative Commons Naamsvermelding-licentie van toepassing. Deze publicatie mag worden bewerkt, doorgestuurd, geüpload, gedownload, gekopieerd en anderszins verspreid, zolang de titel van de publicatie en de namen van de makers vermeld worden. De gehele licentietekst is te vinden op: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Als je deze reader wilt hergebruiken kun je de volgende methode van naamsvermelding aanhouden:

Open Data Reader 2016 (Kennisland, Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid) [CC BY](#)

Deze publicatie is gebaseerd op de Open Cultuur Data Reader 2015, welke onder een Creative Commons Naamsvermelding-licentie is vrijgegeven. De Open Cultuur Data Reader 2015 is geschreven door Kennisland en [Open State Foundation](#).

Deze reader is mede mogelijk gemaakt door het [Netwerk Digitaal Erfgoed](#) en [Open Cultuur Data](#).

OPEN
CULTUUR
DATA

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Culturele organisaties	5
Gemeenten	5
Deze reader	6
1: De juridische kaders van open	7
Auteursrecht en aanverwante rechten	7
Uitzonderingen voor overheidswerken	13
Rechthebbende	14
Publiek domein	16
Wet hergebruik overheidsinformatie	19
Creative Commons en open licenties	21
Open publiceren	27
Recente rechtszaken rond publiceren van cultuurdata	30
2: Technologie, hergebruik en toepassingen	33
Data beheren	33
Data delen	35
Open standaarden	41
Crowdsourcing en datacreatie	44
Samenwerken	48
Voorbeelden van hergebruik	51
3: Beleidsvorming voor open data	58
Varianten opendatabeleid	59
Stappenplan actief opendatabeleid	61
Colofon	69
Bijlage: Open Data Argumentenoverzicht	70

Inleiding

Steeds meer instellingen zien een behoefte om hun collecties digitaal beschikbaar te stellen als ‘open data’. Wanneer deze data en collecties open beschikbaar worden gemaakt ontstaan er legio voordelen. Zo wordt het makkelijker om met deze gegevens en objecten nieuwe ontdekkingen te doen of nieuwe toepassingen te maken. Het kan economische groei opleveren en de transparantie van publieke instellingen vergroten. Het kan zelfs bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke problemen, bijvoorbeeld door nieuwe inzichten te bieden. Of dat kan is moeilijk van tevoren te bepalen. Publieke instellingen beheren soms data waarvan ze zelf niet weten dat het van waarde kan zijn voor een andere partij.

Wanneer we open data omarmen heeft dat effect op interactie met de gebruiker van data, of dat nu burgers, commerciële start-ups of andere publieke instellingen zijn. Data-sets die inzicht bieden in de bestrijding van jeugdwerkloosheid, of een museum-app die duizenden nieuwe bezoekers aantrekt, worden niet gemaakt als potentiële gebruikers van data niet weten wat er op de plank ligt bij de instellingen.

Omgekeerd signaleren we ook een probleem: door jubelzinnen als “data is het nieuwe goud” wordt er soms te weinig kritisch gekeken naar de mogelijke inbedding van open data binnen maatschappij en markt, en ontstaat er een gevoel dat we data moeten openen omwille van het openen. Dat brengt niet alleen kosten met zich mee, maar het kan op de lange termijn een gevoel van teleurstelling over het openen van data teweegbrengen. Het is frustrerend als open data staat ‘weg te roesten’.¹

De sterke roep om open data levert in de praktijk complexe vragen op over de mate van openheid die een organisatie ambieert. Kies je als instelling voor een passief opendatabeleid (wachten tot iemand om data vraagt), ga je pro-actief zoveel mogelijk data openbaar maken, of, wat er in de praktijk ontstaat: mengvormen die vaak afhangen van aanwezige expertise, middelen en doelstellingen. Er wordt dan een afweging gemaakt tussen welke datasets vrijgegeven worden op basis van interne selectiecriteria. Ook de interactie met (potentiële) eindgebruikers kan helpen bepalen welke sets actief vrijgegeven worden. Eindgebruikers kunnen ook gestimuleerd worden door de instelling. Bijvoorbeeld door middel van het organiseren van activiteiten, of door hergebruik zo makkelijk mogelijk te maken. De maatschappelijke verantwoordelijkheid van publieke instellingen leent zich prima voor een actief opendatabeleid.

¹ Zie bijvoorbeeld de blogpost van Jan van Ginkel, [Mijn Open Data staan weg te roesten](#) op Platform Overheid.

Culturele organisaties

Culturele organisaties kunnen zelf enorm baat hebben bij een actief opendata-beleid. Zo heeft onderzoek veelvuldig uitgewezen dat het bereik van collecties significant groeit met het open delen van data.² Materiaal van Nederlandse erfgoedinstellingen wordt dankzij open hergebruik binnen Wikimedia-projecten (met name Wikipedia) per maand 67 miljoen keer bekeken. Dit staat in schril contrast met het relatief kleinschalige (maar ook specialistischer en doelgerichter) bezoek van eigen beeldbanken en websites.

Sommige culturele instellingen hebben hier al enorme stappen in gemaakt, zoals de databank van [Europeana](#)³ getuigt. Bijna 50 miljoen culturele objecten zijn al digitaal doorzoekbaar op het platform, waarvan 25 miljoen digitale objecten onder een licentie of verklaring die open vormen van hergebruik toestaat. De metadata is ook nog eens vrijgegeven onder een CC0-licentie, waarmee veel kennis in het publieke domein beschikbaar is gekomen.

Gemeenten

Ook voor gemeenten verandert er veel. Er is sprake van een veranderend juridisch kader als het gaat om het openbaar maken van data. De [Wet hergebruik van overheidsdata](#) verplicht overheidsinstellingen data vrij te geven op een open manier, wanneer burgers of instellingen daarom vragen. Hoewel er hierop uitzonderingen bestaan – bijvoorbeeld voor gevoelige data, of collecties van museums en bibliotheken waar nog auteursrecht op rust – heeft de Nederlandse overheid met deze wet een duidelijk ‘open, tenzij’ kader aangegeven voor publieke instellingen.

Een deel van de Nederlandse gemeenten is al goed op dreef, om een greep te doen: [Enschede](#), [Nijmegen](#), [Amsterdam](#), [Alkmaar](#) en [Groningen](#) geven al data vrij.⁴ Op [data.overheid.nl](#) zijn meer dan 7.000 datasets te vinden van de nationale overheid, provincies en andere publieke instellingen.

Kortom, open data is een veld waar Nederlandse publieke instellingen steeds meer mee te maken hebben, en waarin steeds meer ondernomen wordt. Soms

2 Zie bijvoorbeeld [onderzoek](#) van Beeld en Geluid in 2015 over het bereik in Wikipedia. In 2011 toonde Kennisland al aan dat open gedeelde collecties 17.500 keer vaker werd bekeken dan de eigen collectiepagina's van instellingen.

3 [Europeana](#) is de digitale bibliotheek van Europa met online collecties van meer dan 3.000 Europese culturele instellingen.

4 Zie bijvoorbeeld [Rol en positie van gemeenten in een samenleving van Big en Open Data](#) door KING (maart 2015).

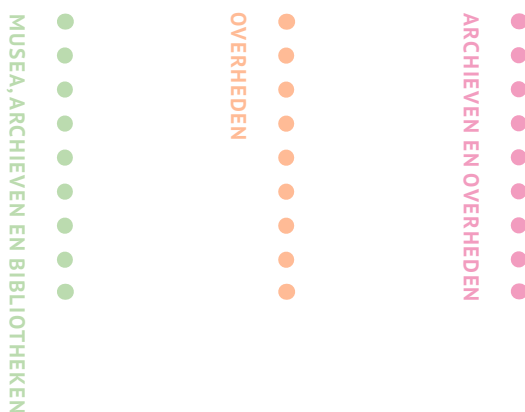
omdat ze *moeten* vanwege juridische kaders, maar ook omdat er redenen zijn om data actief te *willen* openen.

Deze reader

In deze reader bekijken we het gecompliceerde veld van open data, waaronder de randvoorwaarden voor het openen van data.

We bekijken specifiek drie verschillende facetten van de opendatapraktijk. Allereerst gaan we in op de juridische kaders waar publieke instellingen rekening mee moeten houden voordat data als open aangeboden kan worden. Hier wordt speciale aandacht gegeven aan de Wet hergebruik van overheidsinformatie, auteursrecht en Creative Commons-licenties. In hoofdstuk twee gaan we in op de technologische factoren, en op methodes van aanbieden van open data, zoals API's. Tot slot doen we in hoofdstuk drie een voorzet voor typen beleidsvorming rondom het actief ontsluiten van data voor publieke instellingen. Welke tactieken worden nu ingezet, en wat zijn daar de voor- en nadelen van?

Deze reader richt zich op verschillende publieke instellingen: (lokale) overheden, archieven en musea. Sommige onderdelen van de reader zijn speciaal relevant voor een of een combinatie van deze doelgroepen. Dit geven we aan met stippellijnen in de kantlijn:

We wensen je veel plezier met de reader! Deel vooral met geïnteresseerden.

Input en feedback op de reader is welkom. Stuur je bericht naar Lisette Kalshoven (lk@kl.nl) of Maarten Zeinstra (mz@kl.nl).

1: De juridische kaders van open

Wanneer je informatie, data, foto's, boeken, reproducties wilt publiceren krijg je te maken met allerlei barrières. Deze barrières ontstaan op verschillende manieren. Een veelvoorkomende barrière voor elke publicatie zijn intellectuele eigendomsrechten. Dit is een verzamelnaam voor een aantal rechten die zijn vastgelegd in nationale en internationale wetten en verdragen. Voor publieke instellingen zijn er ook andere juridische kaders, zoals de Wet hergebruik van overheidsinformatie. Deze wet verplicht publieke instellingen in sommige gevallen informatie onder open voorwaarden te delen.

In dit eerste hoofdstuk behandelen we auteursrecht, naburige rechten, databankenrecht, het publiek domein, de Wet hergebruik van overheidsinformatie, open licenties en het licenseren van (meta)data. Aan het einde van dit hoofdstuk weet je wanneer het hergebruik van iets (waarschijnlijk) beperkt wordt door het auteursrecht of aanverwante rechten. Ook behandelen we welke licenties en markeringen van toepassing zijn op het open delen van je collectiedata.

Onder *open* wordt in de wereld van open data, open formaten, open standaarden, open licenties, etc. verstaan: de mogelijkheid tot hergebruik voor iedereen, zonder restricties. In deze publicatie volgen we de definitie opendefinition.org:

“Open data and content can be freely used, modified, and shared by anyone for any purpose.”

Wanneer we spreken over open, open licenties, open data, open publiceren, etc. spreken we dus over de afwezigheid van beperkingen ten aanzien van (her)gebruik.

Auteursrecht en aanverwante rechten

Intellectuele eigendomsrechten zijn tijdelijke exclusieve rechten of monopolies die de samenleving in de vorm van wetgeving toekent aan makers, uitvinders en/of bedrijven. Het exclusieve recht om iets te gebruiken, of te reproduceren heeft het doel om economisch te kunnen profiteren van onze creaties als we ze delen. Intellectueel eigendom moet mensen stimuleren tot het maken van creatieve werken, doen van uitvindingen, etc.

Dit werkt echter niet voor iedere doelgroep of elk gebruik van werken. Wanneer een overheid werken maakt, is het juist de bedoeling dat dit bij burgers terecht komt. Wanneer een museum een werk aanschaft om op te nemen in de collectie is het juist de bedoeling dat dit zo breed mogelijk gedeeld wordt. Het auteursrecht creëert spanning met de missie van musea om mensen cultureel te informeren, die nu toestemming tot online publicatie per werk moeten uitzoeken en regelen. Om te begrijpen met welke spanning we hier te maken hebben, bespreken we in de volgende secties de verschillende relevante intellectuele eigendomsrechten.

Deze rechten, zoals het auteursrecht, naburige rechten en het databankenrecht worden nationaal geregeld. Dit betekent dat de regels hierover op nationaal niveau kunnen verschillen. Het Nederlandse auteursrecht is anders dan het Duitse en het Belgische, hoewel er tot op grote hoogte overeenkomsten zijn door harmonisatiepogingen vanuit de Europese Unie. In deze publicatie gaan we uit van de Nederlandse wetgeving.

Persoonlijkheidsrechten en economische rechten

Het auteursrecht en naburige rechten zijn onderverdeeld in twee soorten recht: persoonlijkheidsrechten en economische rechten⁵. Deze beide rechten ontstaan automatisch, en hebben invloed op wat anderen met een werk kunnen doen.

Onder de economische rechten verstaan we:

- het exclusieve recht om het werk te verveelvoudigen
- het exclusieve recht om het werk als eerste openbaar te maken

Onder persoonlijkheidsrechten verstaan we:

- het recht op naamsvermelding
- het recht zich te verzetten tegen openbaarmaking onder een andere naam of titel
- het recht zich te verzetten tegen verminking van het werk die nadeel kan toebrengen aan de eer of reputatie van de maker

Economische rechten zijn verhandelbaar, je kunt ze dus verkopen of overdragen aan anderen. Hierdoor kan iemand anders dan de maker dus beslissen over nieuwe publicaties en reproducties. Persoonlijkheidsrechten zijn niet verhandelbaar en blijven bij de oorspronkelijke rechthebbende en worden na diens overlijden – net als economische rechten – overgedragen aan de erfgenamen. Het is dus altijd noodzakelijk dat je bij elke publicatie van andermans werk de naam van de maker vermeldt.

⁵ 'Economische rechten' is een term die niet gehanteerd wordt binnen de Auteurswet, maar hier gebruikt wordt om het recht van verveelvoudiging en het recht op eerste openbaarmaking samen te voegen.

Auteursrecht

Auteursrecht is een balans tussen het exclusieve recht van de maker en het belang van de maatschappij. Een balans tussen het exclusieve recht van de maker van een werk om dit openbaar te maken en te verveelvoudigen en de waarde voor de samenleving om een creatief werk te gebruiken en te delen. Auteursrecht ontstaat uit intellectueel werk, de schepping van een creatief werk⁶ en hoeft niet geregistreerd te worden. Wanneer een creatie voldoende originaliteit bevat (bijvoorbeeld bij een schilderij, een gedicht of een foto), is dat werk binnen Europa tot 70 jaar na de dood van de maker beschermd.⁷ Op 1 januari van het jaar volgend op deze 70 jaar is het werk niet langer auteursrechtelijk beschermd. Het werk valt dan in het publieke domein (waarover in de sectie 'Publiek Domein' meer).

Om dit uit te leggen met een voorbeeld: Guernica van Pablo Picasso is een auteursrechtelijk beschermd werk. Picasso heeft dit werk geproduceerd met voldoende originaliteit om auteursrecht te verwerven. Aangezien hij in 1973 is overleden is het auteursrecht nog niet verlopen (maar zal dat wel het geval zijn vanaf 1 januari 2044). Wil je Guernica online publiceren dan moet je dus expliciete toestemming hebben van de rechthebbende van het werk, in dit geval de erfgenamen van Picasso. Dit is de reden waarom er geen afbeelding van het schilderij bij deze tekst of op Wikipedia staat, want we zouden daarvoor eerst toestemming moeten krijgen van deze erfgenamen.

Alleen als auteursrechten *expliciet*⁸ zijn overgedragen of gelicenseerd aan een instelling, is er toestemming om een (gedigitaliseerde) kopie van dit werk te verspreiden. Het is daarom een risico-afweging om werken online beschikbaar te stellen waarover je geen rechten hebt of waarvoor je geen toestemming gekregen hebt. Als je geen toestemming hebt dan pleeg je inbreuk op de rechten van de maker, dit kan leiden tot rechtszaken voor de instelling die dit beschikbaar stelt (zie sectie 'Recente rechtszaken rond publiceren van cultuurdatabank'). Zorg er altijd voor dat je weet over welke rechten je beschikt of hoe je ze kan bemachtigen.

Auteursrecht betekent alle rechten voorbehouden; je mag niets met een werk doen tenzij je expliciet toestemming hebt van de rechthebbende. Dit betekent dat je het ook niet op internet mag verspreiden.

6 In Europese context noemen we dit 'de eigen intellectuele schepping'.

7 Uitzondering: in Spanje duurt auteursrechtelijke bescherming tot 80 jaar na de dood van de laatst levende maker wanneer deze gestorven is voor 7 december 1987.

8 'Expliciet' heeft een specifieke juridische betekenis en betekent hier dat het schriftelijk vastgelegd moet zijn. Een mondelinge overeenkomst is dus niet voldoende.

Zoals gezegd moet een werk voldoende originaliteit en creativiteit bevatten om auteursrechtelijke bescherming te krijgen. De mate van noodzakelijke originaliteit is laag, maar wel aanwezig. Feiten zijn niet beschermd, en ideeën ook niet. De manier waarop je een idee of een feit opschrijft kan uiteraard wel beschermd zijn.

Als je nu je telefoonnummer opschrijft op een servetje is dit niet auteursrechtelijk beschermd – je telefoonnummer is een feit – maar als je een kunstige kalligrafie toepast op je telefoonnummer is de manier waarop je het geschreven hebt waarschijnlijk beschermd. Dit wil niet zeggen dat iemand anders je telefoonnummer niet meer op mag schrijven zonder jouw toestemming, want je telefoonnummer blijft feit.

Andersom, als je een idee hebt voor een televisieprogramma, zoals een talenten-show voor zangers (bijvoorbeeld Idols), dan is dat idee voor die show niet auteursrechtelijk vast te leggen. Shows als X-Factor, The voice of Holland, De Beste Singer-Songwriter van Nederland, etc. maken geen auteursrechtelijke inbreuk op Idols. Alleen wat je vastlegt heeft restricties voor anderen door het auteursrecht.

Ideeën zijn niet auteursrechtelijk te beschermen, maar expressies daarvan (op papier, film, geluid, e.d.) wel.

Naburige rechten

Naast auteursrecht bestaan er ook nog rechten die erg lijken op auteursrecht, maar andere doelgroepen bedienen. Deze heten naburige rechten en zijn bedoeld voor diverse uitvoerenden van een werk (ongeacht of dit werk zelf reeds in het publiek domein valt): “de toneelspeler, zanger, musicus, danser en iedere andere persoon die een werk van letterkunde of kunst opvoert, zingt, voordraagt of op enige andere wijze uitvoert, alsmede de artiest, die een variété- of circusnummer of een poppenspel uitvoert”.⁹ Naburige rechten zijn relevant voor een instelling die omroepprogramma’s uitzendt zoals bewegende beelden, (muziek)opnames, videoproducties en andere opnames. Ze zijn te categoriseren in: omroepen/omroepprogramma’s/uitzendingen van omroepen, producenten van fonogrammen¹⁰, optredens op fonogram en andere optredens.

9 Zie artikel 1(a) van de [Wet op de naburige rechten](#).

10 Een fonogram is een audiodrager, zoals een cd of cassettebandje maar ook een mp3 of ander audiobestand.

Beeld: 'Deel bladmuziek Für Elise' door Ludwig van Beethoven, 1770-1827

Voor elke uitvoering van een stuk krijgen de muzikanten die het stuk opvoeren een monopolie op de reproducties en openbaarmaking van die opname dat 50 jaar duurt vanaf het moment van eerste publicatie/openbaarmaking. Bovendien krijgt de producent 70 jaar naburige rechten. Deze beschermingsduur is onafhankelijk van de beschermingsduur van de bladmuziek, die auteursrechtelijk beschermd is. De complexiteit van de duur van naburige rechten staat hieronder in een diagram aangegeven.

	Gepubliceerd / gecommuniceerd naar het publiek	Niet gepubliceerd / niet gecommuniceerd naar het publiek
Radio- en tv-uitzendingen	50 jaar na communicatie	50 jaar na creatie
Fonogrammen	70 jaar na communicatie	50 jaar na creatie
Optreden op fonogram	70 jaar na communicatie	50 jaar na creatie
Andere optredens	50 jaar na communicatie	50 jaar na creatie

Alle rechthebbenden moeten expliciete toestemming geven voordat het werk verspreid mag worden. Naburige rechten gelden ook voor uitzendingen (bijvoorbeeld het nieuws), fonogrammen (denk aan cd's) en optredens (van straatartiesten tot concertgebouw).

Uitzonderingen en beperkingen van het auteursrecht en naburige rechten

Er zijn enkele uitzonderingen op de restricties van het auteursrecht en naburige rechten. Deze zijn vaak gericht op een specifiek doel van hergebruik. De uitzonderingen dienen een maatschappelijk belang: het maakt bijvoorbeeld gebruik van werken in het onderwijs mogelijk, het maakt persberichten mogelijk of kritiek via een parodie of pastiche.

Uitzonderingen en beperkingen op het auteursrecht en naburige rechten zijn voor open gebruik niet relevant. Open gebruik impliceert immers dat het voor iedereen, voor elk doel herbruikbaar moeten zijn. Gebruik maken van een exceptie voor het open publiceren (publiceren zodat anderen kunnen hergebruiken) van

je informatie of materiaal is dus niet mogelijk.

Hieronder staan in grote lijnen de uitzonderingen van de Nederlandse Auteurswet:

- kopiëren voor privégebruik
- citeren
- gebruik voor onderwijsdoeleinden
- een karikatuur, parodie of pastiche opvoeren of maken
- overname door de pers
- kopiëren om te conserveren
- ter plaatse beschikbaar stellen voor onderzoek en privéstudie van werken in de collecties van cultureel erfgoedinstellingen

Deze laatste uitzondering wordt vaak gebruikt voor digitale terbeschikkingstelling in de leeszaal van een bibliotheek, archief of museum. Met deze uitzondering heb je echter geen toestemming om dit materiaal ook online beschikbaar te stellen. De beschikbaarstelling moet namelijk binnen de fysieke muren én op individuele monitoren ten behoeve van individuele studie en raadpleging van je instelling plaatsvinden.

Er zijn veel uitzonderingen op het auteursrecht, maar deze zijn alleen specifiek voor bepaalde vormen van gebruik. Dit is dus niet relevant voor open data omdat deze vormen van gebruik niet voor iedereen voor elk doel gelden.

Databankenrecht

Het laatste soort recht dat we bespreken is het databankenrecht. De Nederlandse wet definieert een [databank](#) als “een verzameling van werken, gegevens of andere zelfstandige elementen die systematisch of methodisch geordend en afzonderlijk met elektronische middelen of anderszins toegankelijk zijn”. Databanken zijn in de Europese Unie beschermd op basis van de [EU Databankenrichtlijn 96/9/EC](#). Het recht biedt auteursrechtelijke en sui generis (‘enig in zijn soort’ in het Latijn) bescherming op databanken.

Bij databankenrecht vindt bescherming niet plaats op basis van originaliteit, zoals het geval is bij auteursrecht, maar is deze gebaseerd op substantiële investering (in tijd, geld en moeite) in de creatie van de databank. Op elk product van een substantiële investering duurt het databankenrecht 15 jaar. Het databankenrecht gaat ook niet over de inhoud van de databank, alleen de systematische of methodische ordening van de inhoud.

Een databank is bijvoorbeeld een verzameling van gegevens over een stad, waar de lantaarnpalen staan, hoe hoog het grondwater staat op verschillende locaties, maar ook alle collectie-informatie van een museum of een verzameling

van gegevens over een specifieke artiest. Een op een gestructureerde manier samengestelde verzameling van gedichten kan ook een databank zijn.

De rechthebbenden van deze databanken kunnen anderen zijn dan de rechthebbende van het auteursrechtelijk materiaal binnen de databank. Een verzameling van media kan hierdoor meerdere lagen van intellectueel eigendom hebben. (Her)gebruik van deze media kan restricties hebben door het auteursrecht en naburige rechten. (Her)gebruik van de gestructureerde verzameling kan restricties hebben vanwege het databankenrecht.

Zo kan je op een databank van je gehele collectie verschillende lagen van rechten hebben. Rechten over media en lange beschrijvende teksten in je databank komen (tenzij overgedragen) toe aan de individuele rechthebbende, media kunnen naburige rechten hebben, de databank zelf is van de instelling die deze samenstelt en feiten in deze databank zijn vrij van auteursrechtelijke beperkingen.

Uitzonderingen voor overheidswerken

Op besluiten, wetten en verordeningen, rechterlijke uitspraken en administratieve beslissingen die door de openbare macht uitgevaardigd zijn rust geen auteursrecht¹¹. Overige publicaties – bijvoorbeeld een rapport van een ministerie – mogen zonder toestemming verder verspreid worden, tenzij dit expliciet is voorbehouden¹².

Wanneer een overheid wel auteursrechten voorbehoudt dan duren deze tot 1 januari volgend op 70 jaar na de publicatie van het werk. Dat betekent dat er (in 2016) voor alle overheidswerken die voor 1946 gepubliceerd zijn geen restricties meer zijn ten aanzien van het auteursrecht, ongeacht of deze werden voorbehouden door de openbare macht¹³.

Om dit verder te expliciteren heeft de Nederlandse overheid een Creative Commons Zero-verklaring van toepassing gemaakt op rijksoverheid.nl. Hiermee heeft rijksoverheid.nl ervoor gekozen om wat hierboven in de wet beschreven is ook via een Creative Commons legal tool te communiceren. We hebben het in de sectie 'Creative Commons & open licenties' verder over deze licentiestructuur.

Voor databanken geldt dat databanken van de overheid met besluiten, wetten, en verordeningen, rechterlijke uitspraken en administratieve beslissingen die door de openbare macht uitgevaardigd ook geen databankenrecht verkrijgen. Ook hier geldt dat voor overige databanken de openbare macht dit recht uit-

11 Zie [artikel 11](#) van de Nederlandse Auteurswet.

12 Zie [artikel 15\(b\)](#) van de Nederlandse Auteurswet.

13 Zie [artikel 38\(2\)](#) van de Nederlandse Auteurswet.

drukkelijk moet voorbehouden¹⁴.

Werken van de overheid mogen doorgaans vrij verspreid worden, tenzij dit expliciet wordt voorbehouden.

Rechthebbende

De maker van een literair of artistiek werk, uitvoerend kunstenaar waarvan zijn/haar optreden opgenomen is of persoon die substantieel in een databank heeft geïnvesteerd, is de rechthebbende van een werk. Dit hoeft je niet ergens te registreren, het intellectuele eigendom ontstaat automatisch. Dit eigendom is onafhankelijk van het object waardoor het eigendom ontstaat.

Stel, je hebt een foto gemaakt en laten afdrucken. Hiermee creëer je de foto en het auteursrecht over die foto. Je kan nu de afdruk verhandelen, onafhankelijk van het auteursrecht over die foto. Kopers van de losse foto's hebben daarom niet automatisch toestemming om het werk te kopiëren en verder te verspreiden. Je kan dus ook je economische rechten verhandelen zonder je eerste kopie te verkopen.

Wanneer een instelling een fysiek object bezit – zoals het bovengenoemde Guernica eigendom is van het Museo Reina Sofía te Madrid – betekent dit niet dat deze instelling automatisch de auteursrechten van dat object bezit of toestemming heeft verkregen om er reproducties van te verspreiden. Het intellectuele eigendom en dus het auteursrecht is dus niet verbonden aan het fysieke werk en kan onafhankelijk verhandeld worden.

De maker is niet de rechthebbende van zijn creaties als deze gemaakt worden in loondienst. Wanneer een werkgever een werk publiceert zonder te melden dat de rechthebbende een werknemer is, dan is de werkgever rechthebbende.¹⁵ Freelance medewerkers, stagiairs, vrijwilligers en bedrijven aan wie werk wordt uitbesteed behouden echter wel het auteursrecht over alles wat ze creëren, tenzij anders overeengekomen.¹⁶ Dit kan problematisch zijn wanneer je bijvoorbeeld een fotograaf inhuurt om foto's van standbeelden te maken, of je collectie laat beschrijven door vrijwilligers. Als je in een overeenkomst met deze mensen geen auteursrecht overdraagt, dan behouden deze personen alle rechten. Hier-

14 Zie [artikel 8](#) van de Nederlandse Databankenwet.

15 Zie [artikel 8](#) van de Nederlandse Auteurswet.

16 Deze regeling komt niet alle landen voor, maar wel in Nederland. Gebaseerd op artikel 6 van de Nederlandse Auteurswet.

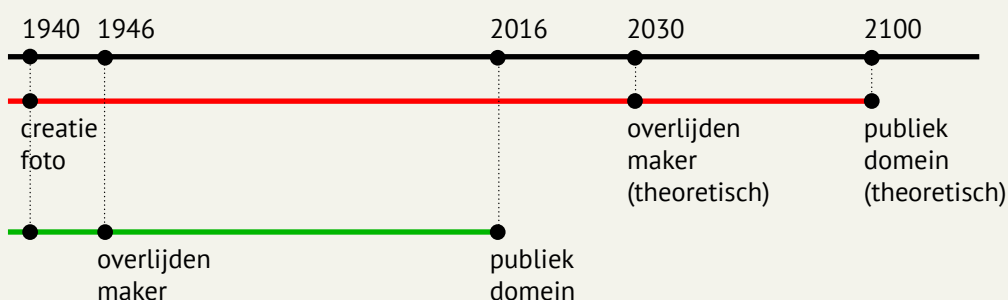
door kan toestemming nodig zijn wanneer je deze werken voor nieuwe doeleinden wilt gebruiken.

Controleer altijd de standaardcontracten die je aangaat met nieuwe freelancers, stagiairs of bij uitbesteed werk op de overdracht van intellectueel eigendom. Ook kunnen contracten met externe partijen (collectieregistratiesystemen bijvoorbeeld) invloed hebben op je mogelijkheden om data en werken te exploiteren.

Verweesde werken

Wanneer de rechthebbende onbekend is of onvindbaar blijkt dan is er sprake van een verweesd werk. Verweesde werken brengen een uniek probleem met zich mee. Doordat de rechthebbende niet te achterhalen is, wordt het onmogelijk om nieuwe toestemming te verkrijgen voor hergebruik. Verweesde werken komen hierdoor op slot voor de duur van het auteursrecht. In sommige gevallen is zelfs de duur van het auteursrecht niet te bepalen.

Bijvoorbeeld wanneer je in je archief een foto uit 1940 hebt waarvan de maker onbekend is. Er is geen naam bekend en er is op geen moment overdracht geweest van rechten (voor zover bekend). Wanneer deze maker voor 1945 overleden is zou het werk in 2016, immers 70 jaar na de dood van de maker, publiek domein zijn (groen). Maar omdat de maker onbekend is moeten we van het meest restrictieve uitgaan. Stel dat de maker 10 jaar oud was ten tijde van het maken van de foto. Wanneer deze fotograaf vervolgens 100 jaar is geworden zou het werk pas in het jaar 2100 publiek domein zijn (rood). Doordat we van veel archiefstukken niet weten wie de maker is kunnen we dit erfgoed niet online publiceren.

Er is een speciale uitzondering voor verweesde werken, een implementatie in het auteursrecht van de Europese richtlijn ‘inzake bepaalde toegestane gebruikswijzen van verweesde werken’ ([orphan works directive](#)) die na een *zorgvuldig onderzoek* bepaald gebruik van deze werken toestaat. Deze uitzondering is echter alleen maar van toepassing op de erfgoedinstellingen (publiek toegankelijke bibliotheken, onderwijsinstellingen en musea, alsmede archieven en instellingen voor cinematografisch of audiovisueel erfgoed). Fotocollecties vallen niet onder deze wetgeving zijn, behalve foto’s die in andere publicaties voorkomen. De uitzondering voor verweesde werken is daarom niet van toepassing op open publicaties. Voor hergebruik is immers toestemming voor derden nodig.

Publiek domein

Of het nu gaat om foto’s, teksten, databanken of uitvindingen, aan bijna alles wat gemaakt wordt kent de wet een monopolie van gebruik toe aan de maker(s). Deze monopolies zijn tijdelijk. Wanneer deze restrictie voor hergebruik afloopt noemen we een werk publiek domein. In het geval van het auteursrecht zijn we er zeker van dat alles wat voor 1870 is gepubliceerd publiek domein is. We gaan er niet vanuit dat iemand iets gepubliceerd heeft in 1870 pas na 1946 is overleden. In het geval van naburige rechten is dat alles voor 1946. Er is dus meer materiaal in het publieke domein dan materiaal beperkt door het auteursrecht; publiek domein is de regel en intellectueel eigendom de uitzondering.¹⁷

Wanneer werk in het publiek domein is¹⁸, is er geen toestemming nodig om dit werk te reproduceren, aan te passen en te verspreiden. Dit maakt een werk volgens de juridische kaders al open. Bij recenter werk, waarvan de maker nog geen 70 jaar dood is, zal er hoogstwaarschijnlijk toestemming verkregen moeten worden van de rechthebbende. De persoon of instantie die beschikt over de auteursrechten van het werk moet toestemming hebben gegeven om een werk te reproduceren en open te verspreiden.

Alles wat voor 1870 gemaakt is, is zeer waarschijnlijk publiek domein en alles wat na 1945 gemaakt is zeer waarschijnlijk nog auteursrechtelijk beschermd.

Auteursrechtelijke bescherming rust op het originele werk. Dat wil zeggen dat wanneer je het werk digitaliseert er geen nieuwe auteursrechtelijke bescherming

17 Zie het [Public Domain Manifesto](#).

18 Op [OutOfCopyright.eu](#) staat een Public Domain Calculator (o.a. door de auteurs).

ontstaat op de gedigitaliseerde versie, of op het originele object¹⁹. In het Nederlandse auteursrecht zijn rechten van het originele werk ook van toepassing op de digitale reproductie²⁰. Bijvoorbeeld, een foto van een schilderij heeft alleen dezelfde auteursrechtelijke bescherming als het originele werk indien de fotograaf geen originele keuzes heeft gemaakt. Er ontstaat wel nieuw auteursrecht wanneer de reproductie voldoende originaliteit toont. Bijvoorbeeld wanneer er voor speciale belichting, compositie, afkadering, etc. gekozen is. Als het originele object een standbeeld, installatie of ander 3D-object is waarvan een 2D-reproductie is gemaakt, dan zijn zowel het auteursrecht van de maker van de foto of andere tweedimensionale reproducties, als het recht dat rust op het afgebeelde werk van toepassing.²¹ Een 3D-werk wordt teruggebracht naar een 2D-werk, dus de fotograaf moet eigen keuzes maken. Hierdoor kun je aannemen dat er sprake is van een creatief proces.

Reproducties van 2D-materiaal in het publieke domein blijven publiek domein, reproducties van 3D-materiaal zijn beschermd.

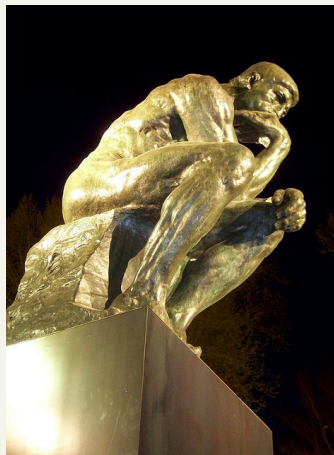

Het melkmeisje van Johannes Vermeer is bijvoorbeeld publiek domein. Alle reproducties van dit werk zijn publiek domein, tenzij een maker de reproductie op een of andere manier origineel aanpast. Laurence Aëgerter maakt bijvoorbeeld [foto's](#) waarbij publieke domein-werken een grote rol spelen. In de fotoserie Het Apparaat heeft Aëgerter foto's gemaakt van schilderijen in het Rijksmuseum waar bezoekers voor grote delen van het werk staan. Hoewel het werk in de achtergrond publiek domein is, is het werk als geheel wel auteursrechtelijk beschermd omdat ze een nieuw perspectief heeft gekozen.

19 Zie ook het onderzoek van het IViR en Kennisland over [rechten na digitalisering](#).

20 Lees ook de [Public Domain Charter](#).

21 Zie ook de Creative Commons blogpost: ['Rijksmuseum haalt voorwaarden van collectie af'](#).

Een ander voorbeeld is Auguste Rodin's le Penseur (de Denker). Het beeld de Denker is publiek domein. Rodin is namelijk meer dan 70 jaar geleden overleden. Nieuwe foto's van het 3D-werk van de Denker zijn echter niet publiek domein. De maker heeft een origineel werk gemaakt door een unieke camerahoek te kiezen. Er zal toestemming gevraagd moeten worden aan de fotograaf.

Deze foto van de Denker is gemaakt door [DraXus](#) en is gedeeld onder een [Creative Commons Attribution 2.0 licentie](#).

Wanneer je daarentegen een 3D-scan of 3D-print maakt van le Penseur dan is deze niet auteursrechtelijk beschermd. Dat is namelijk een exacte kopie en heeft dus dezelfde auteursrechtelijke status als het origineel.

Bij hedendaagse kunst is het nog complexer. Een foto van het hyperrealistische werk gemaakt door beeldhouwer [Ron Mueck](#) heeft twee lagen van auteursrechtelijke bescherming. Zowel de sculptuur zelf, als de foto ervan zijn apart beschermd. Om de foto online en in deze reader te publiceren is toestemming van de fotograaf én de rechthebbende van de economische rechten van het kunstwerk nodig.

Er is dus een grote kloof tussen alle rechten voorbehouden (links) en publiek domein (rechts). Om data vrij te geven moeten we hier ergens tussenin zitten. We hebben een situatie nodig waarin sommige rechten zijn voorbehouden.

Publiekdomeinstatus dagboek Anne Frank

Anne Frank is in 1945 overleden. Dit zou betekenen dat haar werk Het Achterhuis op 1 januari 2016 in het publieke domein zou komen. Dit is immers 1 januari volgend op het jaar 70 jaar na de dood van Anne Frank. Dit ligt echter meer complex. Er zijn namelijk drie versies van het dagboek van Anne Frank:

- Versie A: het oorspronkelijke dagboek
- Versie B: het herschreven dagboek door Anne Frank voor publicatie
- Versie C: een combinatie van A en B door Otto Frank samengesteld

Versie C is in 1947 gepubliceerd (het Achterhuis), A en B zijn in 1986 door de

KNAW gepubliceerd.

Het auteursrecht is echter niet statisch. Voor publicaties van voor 1995 gold in Nederland de regel dat werken die postuum gepubliceerd werden auteursrechtelijk restricties kregen tot 50 jaar na publicatie. Deze houden dus niet op 70 jaar na de dood van de maker. Versies A en B zijn daarom nog tot 1 januari 2037 geen publiek domein. Otto Frank is mede-auteur van versie C, hierdoor duurt het auteursrecht van het Achterhuis tot 1 januari 2051, 70 jaar na de dood van Otto Frank. Na 1995 is deze beschermingsduur geharmoniseerd tot 70 jaar na de dood van de laatstlevende maker, ongeacht of het werk gepubliceerd is.

Wet hergebruik overheidsinformatie

We hebben al gezien dat op werken die gemaakt zijn door de openbare macht – overheden en publieke instellingen die voor meer dan de helft bestuurd worden door overheden – speciale regels gelden. Zo kunnen ze er bij eerste publicatie voor kiezen om expliciet rechten voor te behouden. Dit betekent niet dat overheden hergebruik kunnen tegenhouden. Dankzij de relatief nieuwe [Wet hergebruik van overheidsinformatie](#) (Who)²², moet de openbare macht documenten²³ beschikbaar stellen voor hergebruik. Deze wet regelt hoe overheidsinformatie moet worden gedeeld voor hergebruik, indien een (rechts)persoon daarom vraagt. Deze informatie kan bestaan uit alles wat gegevens bevat, bijvoorbeeld besluiten, maar ook databanken. De informatie kan worden gebruikt door natuurlijke personen en rechtspersonen, ook voor commerciële doeleinden. De Who is maar beperkt toepasbaar op informatie van de openbare macht. Mensen kunnen de Who alleen gebruiken voor materiaal:

- dat openbaar is
- waarvan alleen de openbare macht rechthebbende is
- dat niet afkomstig is van publieke omroepen en instellingen die opereren onder de verantwoordelijkheid van deze omroepen
- niet afkomstig is van onderwijs- of onderzoeksinstellingen
- dat geen informatie is die persoonsgegevens bevat waarvan het hergebruik onverenigbaar is met hun oorspronkelijk doel

Voor collectiehoudende instellingen, musea en bibliotheken, is deze wet van toepassing voor materiaal waarop geen auteursrecht of aanverwante rechten meer rusten. Aan een Who-verzoek dat gaat over materiaal waarover je zelf

22 De Who kan makkelijk verward worden met de [Wet openbaarheid van bestuur](#) (Wob); ze hebben veel gemeen, maar de Who heeft speciale provisijs hoe materiaal vrijgegeven moet worden ([Hoofdstuk III van de Who](#)).

23 Een “schriftelijk stuk of ander materiaal dat gegevens bevat” aldus [artikel 1\(d\)](#) van de Who.

auteursrecht of databankenrecht hebt, hoeft je als collectiehoudende instelling niet te voldoen.²⁴

De wet regelt de mogelijkheid tot verzoeken van het beschikbaar stellen van deze gegevens aan eenieder die erom vraagt. Na het ontvangen van een Who-verzoek heb je als publieke instelling 4 weken de tijd om te reageren en in totaal 8 weken om het verzoek te honoreren of af te wijzen. De wet kan je organisatie potentieel onder onverwachte druk zetten doordat je niet kan weten hoeveel Who verzoeken er op een dag binnen kunnen komen. Het gestructureerd publiceren van eigen informatie en documenten op een gestructureerde manier heeft de voorkeur.

Wanneer je een Who-verzoek krijgt mag je daarvoor kosten in rekening brengen. Voor de meeste instellingen die onder de Who vallen zijn dit ten hoogste de marginale kosten van:

- vermenigvuldiging
- verstrekking
- verspreiding

Dit betekent dat je geen kosten voor dedigitalisering of conservering van werken in rekening mag brengen.

Musea en bibliotheken hoeven zich niet aan deze tarifiering te houden. Voor musea en bibliotheken geldt dat ze ten hoogste de gemaakte kosten in rekening mogen brengen voor:

- verzameling
- productie
- vermenigvuldiging (ook digitalisering)
- verspreiding
- conservering
- vereffening van rechten in rekening

...vermeerderd met een redelijk rendement op investeringen.

24 [Artikel 3.6](#) van de Wet Hergebruik Overheidsinformatie.

Wanneer je een Who-verzoek krijgt, mag je daaraan geen voorwaarden verbinden die “hergebruik nodeloos beperken of waardoor de mededinging wordt beperkt”.²⁵

Who-verzoeken beantwoorden is complex, omdat elke vraag anders is. Door gestructureerd je data beschikbaar te stellen kan je kosten verlagen en het aantal verzoeken minimaliseren. Structureel gebruik maken van open data is gebruik maken van open licenties. Hoe deze werken wordt in de volgende sectie uitgelegd en hoe je technologisch gestructureerd deze data ter beschikking stelt wordt in het volgende hoofdstuk besproken.

Creative Commons en open licenties

Door al deze verschillende soorten rechten is het moeilijk om te communiceren dat iedereen gebruik mag maken van een verzameling data. Om informatie over rechtenstatus te vereenvoudigen kun je gebruik maken van open licenties. Hiermee regel je onder welke voorwaarden en voor welke doeleinden iedereen het gelicenseerde materiaal mag gebruiken. Zo zijn er licenties die alleen toestaan dat het werk verspreid kan worden, licenties voor het remixen van materiaal, licenties die commercieel gebruik uitsluiten, etc.

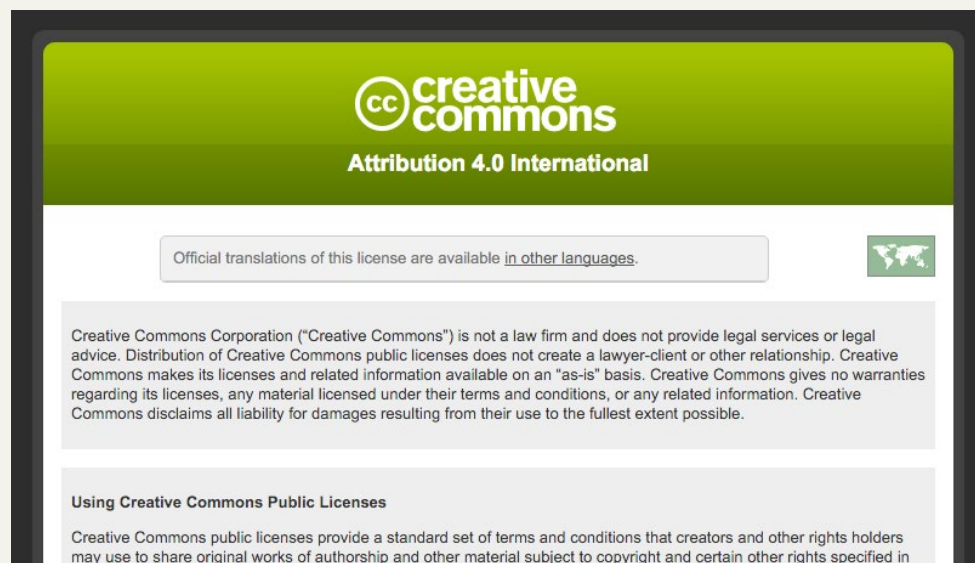
Per type medium bestaan er verschillende, veelgebruikte licenties. Voor werken die beperkt worden door het auteursrecht en aanverwante rechten worden voornamelijk Creative Commons (CC)-licenties gebruikt. Daarnaast bestaan er ook open licenties voor software, zoals de GNU-GPL-licentie. Omdat we hier alleen spreken over content en metadata gaan we in de rest van het hoofdstuk alleen in op het gebruik van CC-licenties.

Met een CC-licentie behoud je al je rechten, maar geef je anderen toestemming om het werk te gebruiken tot het niveau dat jij prettig vindt. Het stelt instellingen in staat om informatie en werken te verspreiden onder voorwaarden die

25 [Artikel 6.2](#) van de Wet Hergebruik Overheidsinformatie.

overeenkomen met hun (open) beleidsdoelstellingen, mits zij hiervoor voldoende intellectueel eigendom of toestemming van relevante rechthebbenden hebben verkregen. Het aanbieden van data onder een CC-licentie betekent niet dat auteursrechten worden opgegeven, maar dat je ervoor kiest om, aan wie er maar gebruik van wil maken, op voorhand bepaalde gebruiksrechten te verlenen, waarvoor die gebruiker anders expliciet toestemming zou moeten vragen.

Creative Commons-licenties zijn in 3 'talen' geschreven (menselijk leesbaar, leesbaar voor juristen, en leesbaar voor machines) waardoor ze erg geschikt zijn voor het internet. De menselijk leesbare variant (*deed*) is wat mensen te zien krijgen als ze naar de licentie-url gaan. Dit is niet de licentietekst zelf, deze (*legal code*) is te vinden als je bovenin op 'licentie' klikt. Dan is er nog machineleesbare tekst, deze wordt door zoekmachines en dergelijke gebruikt om gelicenseerd materiaal makkelijk te identificeren.


```
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> a cc:License;
    cc:permits cc:DerivativeWorks,
        cc:Distribution,
        cc:Reproduction;
    cc:requires cc:Attribution,
        cc:Notice;
dc:creator <http://creativecommons.org/>;
dc:identifier "CC BY 4.0"@en;
dc:title "Attribution 4.0 International"@en;
dct:creator <http://creativecommons.org/>;
dct:identifier "CC BY 4.0"@en;
dct:title "Attribution 4.0 International"@en;
frbr:translation <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ar>,
    <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.be>,
    <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ca>,
    <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.cs>,
    <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.da>,
    <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.de>,
    <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.el>,
    <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.en>,
    <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.eo>,
    <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.es>,
    <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.es_ES>,
    <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.fa>,
    <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.fi>.
```

Er bestaan zes CC-licenties en twee publiekdomeintools. Met behulp van de zes licenties wordt aangegeven aan welke voorwaarden een gebruiker moet voldoen om het werk rechtmatig te gebruiken.

Public Domain Mark (PDM): hiermee geef je aan dat het werk in het publieke domein verkeert (vaak 70 jaar na de dood van de maker).

Creative Commons Zero (CC0): hiermee verklaar je als rechthebbende alle rechten op te geven over het werk, voor zover wettelijk mogelijk.

De Public Domain Mark wordt gebruikt om aan te geven dat het werk niet meer auteursrechtelijk beschermd is. Met de Public Domain Dedication Tool (CC0) wordt aangegeven dat er geen rechten meer op een werk rusten, of dat van deze rechten afstand gedaan is.

Hoewel deze twee markeringen in de praktijk erg op elkaar lijken (iedereen mag 'alles' doen met hetgeen het markeert), is het belangrijk om ze niet door elkaar te halen. CC0 is ontwikkeld voor het vrijgeven van werken die nog steeds auteursrechtelijk beschermd zijn. De Public Domain Mark geeft – ter informatie – aan dat het werk in het publieke domein valt. De originele maker heeft hier in principe niets mee te maken, en dus kan iedereen een werk zo markeren wanneer hij/zij zeker weet dat een werk in het publieke domein is, alle verschillende jurisdicties in acht genomen.

Naast de twee markeringen bestaan er, zoals eerder aangegeven, licenties om het auteursrecht te reguleren. De zes CC-licenties worden opgebouwd op basis

van vier bouwstenen. Iedere bouwsteen staat voor een voorwaarde van een licentie.

Naamsvermelding (BY) is bij alle licenties verplicht en geeft aan dat een gebruiker van het werk de naam van de maker en/of rechthebbende moet vermelden.

GelijkDelen (SA) geeft aan dat een afgeleid werk onder dezelfde voorwaarden verspreid moet worden, nieuwe werken gebaseerd op het gelicenseerde werk moeten exact dezelfde CC-licentie hebben.

GeenAfgeleideWerken (ND) geeft aan dat een werk alleen in zijn geheel verspreid mag worden; het werk mag niet gebruikt worden om een nieuw werk van te maken.

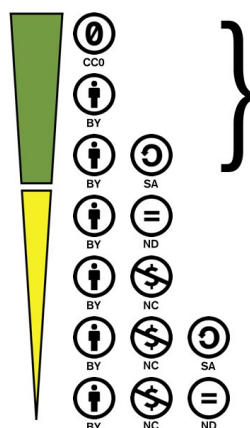

Niet-Commercieel (NC) geeft aan dat het werk niet voor commerciële doeleinden gebruikt mag worden.

Met deze bouwstenen biedt Creative Commons zes licenties aan. De bovenstaande bouwstenen zijn te combineren tot de volgende licenties:

- Creative Commons Naamsvermelding (CC BY)
- Creative Commons Naamsvermelding GelijkDelen (CC BY-SA)
- Creative Commons Naamsvermelding GeenAfgeleideWerken (CC BY-ND)
- Creative Commons Naamsvermelding NietCommercieel (CC BY-NC)
- Creative Commons Naamsvermelding NietCommercieel GelijkDelen (CC BY-NC-SA)
- Creative Commons Naamsvermelding NietCommercieel GeenAfgeleideWerken (CC BY-NC-ND)

meest open

deze voldoen aan de criteria van de Open Definition (www.opendefinition.org)

minst open

Van deze zijn tools en licenties zijn PDM, CC0, CC BY en CC BY-SA het meest open. Deze tools voldoen aan de criteria van de definitie van open. Wanneer gesproken wordt over open (cultuur)data dan gebruiken we ook alleen deze licenties en tools.

Een ND-bouwsteen houdt tegen dat anderen werk mogen aanpassen. Van foto's beschikbaar gesteld met een ND-licentie kan bijvoorbeeld geen uitsnede gemaakt worden voor websites. Ook is het met een ND-bouwsteen niet mogelijk om een gedeelte van een tekst te gebruiken om te verfijnen en opnieuw te delen. Deze valt niet onder onze eerder genoemde definitie van open: "freely used, *modified*, and shared by anyone for any purpose".

De drie onderste licenties hebben de bouwsteen NietCommercieel (NC). Deze bouwsteen is onwenselijk in de context van open data omdat het veel hergebruik tegenhoudt dat aandacht voor erfgoed en overheidsinformatie genereert. Onder de Who zou een NC-bouwsteen bij een licentie als eenodeloze beperking en beperking van de mededinging worden gezien. Dit is niet toegestaan volgens [artikel 6\(2\)](#) van de Who. Ook grote platformen als Wikipedia maken geen gebruik van werken die alleen voor niet-commerciële doeleinden gebruikt mogen worden. Wikipedia accepteert alleen CC BY en CC BY-SA voor hun media-bank op commons.wikimedia.org en CC0 op data.wikimedia.org.

Naamsvermelding

De Naamsvermelding (BY) bouwsteen is van toepassing op alle Creative Commons-licenties. Het is belangrijk dat dit goed gebeurt, omdat anders de licentie ongeldig is. Naamsvermelding is onderdeel van de persoonlijkheidsrechten die de maker heeft, en dus altijd verplicht. Ook is het een logische vorm van bronvermelding van materiaal dat je gebruikt. Vermeld altijd de naam van de maker(s) (bij voorkeur met een link naar zijn/haar website of online profiel).

1. Vermeld altijd de titel van het werk
2. Vermeld altijd de relevante licentie en plaats een link naar de licentie
3. Wanneer je een nieuw werk baseert op een gelicenseerd werk vermeld je altijd alle partijen die iets toegevoegd hebben aan het werk
4. Indien verzocht door de maker moet je de naamsvermelding verwijderen
5. Vermeld optioneel de bron van het werk

In de foto hieronder wordt een voorbeeld gegeven van correcte naamsvermelding:

Foto: [Kitten playing with a string](#) door [Khanb1](#), [Creative Commons BY](#), via [Flickr](#).

Wanneer er sprake is van offline gebruik (als de links dus niet werken) is het verplicht om de hele URL van de licentie uit te schrijven, bijvoorbeeld:

Kitten playing with a string is gelicenseerd onder de licentie Creative Commons Naamsvermelding en is gemaakt door Khanb1. Ga naar <http://creativecommons.org/licenses/by/2.0/deed.nl> om de licentietekst te kunnen lezen.

Creative Commons-licenties zijn zo ontworpen dat er flexibiliteit is over hoe je de naamsvermelding toepast bij een werk.²⁶ Bij een foto is het relatief eenvoudig om correcte naamsvermelding aan te geven (met een bijschrift); in het geval van video en audio wordt het lastiger. Je mag bijvoorbeeld in de aftiteling alle correcte licenties vermelden, zolang het maar duidelijk is wat door wie is gemaakt. In het geval van audio kan je bijvoorbeeld online een lijst publiceren met alle correcte naamsvermeldingen en daar actief naar verwijzen. Zorg er wel altijd voor dat de hierboven aangegeven elementen aanwezig zijn.

Vuistregel: Wat acceptabel is voor jezelf is vaak acceptabel voor de ander als het gaat om naamsvermelding.

26 Kijk op de website van [Creative Commons Nederland](#) voor meer informatie.

Open publiceren

Bij elke open publicatie is het noodzakelijk om te bepalen of er en zo ja, welke rechten van toepassing zijn op je publicatie. Vervolgens moet je uitzoeken of (al) deze rechten zijn verlopen, en je publicatie in het publiek domein valt. Als dat niet het geval is moet je uitzoeken wie de rechthebbende(n) is/zijn van de publicatie, en of je toestemming kan krijgen voor publicatie met behulp van Creative Commons-tools.

Gebaseerd op het type werk zijn er *best practices* om open te publiceren, afhankelijk van of je collectie bestaat uit content of metadata (of allebei).

Content publiceren

Content is werk dat beperkt wordt door het auteursrecht of naburige rechten. Het gaat dan om foto's, boeken, films, gedichten, rapporten, etc. Metadata of informatie is data die niet beperkt wordt door het auteursrecht en naburige rechten. Het kan beperkt worden door het databankenrecht. Aan de hand van deze dichotomie bespreken we de *best practices* in het veld van open publiceren. Wanneer materiaal gepubliceerd wordt dat beperkingen kan ondervinden van het auteursrecht of naburige rechten volg je de volgende denkstappen:

- Is het werk publiek domein? Gebruik dan de Public Domain Mark
- Zo niet, ben je rechthebbende? Gebruik CC0, CC BY of CC BY-SA
- Zo niet, kan je toestemming krijgen voor CC0, CC BY of CC BY-SA?

In het meest simpele geval is de content publiek domein: het is door de overheid gemaakt en er zijn geen rechten expliciet voorbehouden, of beperkingen door het auteursrecht (70 jaar na de dood van de laatstlevende maker/na publicatie) of naburige rechten (50/70 jaar na publicatie) zijn verlopen. Markeer deze werken met een Public Domain Mark (PDM). Je kunt gebruik maken van online resources als OutOfCopyright.eu om een indicatie te krijgen of het werk wel of niet in het publiek domein valt.

Het kan ook zijn dat het werk niet publiek domein is, maar jij (als instelling) rechthebbende bent. Het gaat hierbij om zelfgemaakte foto's, eigen rapporten, essays of publicaties. Je kan daarom zelf kiezen welke licentie je toepast op het werk. Hou je hierbij aan de lijst CC0, CC BY of CC BY-SA om te voldoen aan de regels van open publiceren.

Wanneer het werk niet publiek domein is en wanneer anderen de rechthebbende zijn van de content zul je toestemming moeten vragen tot open publiceren. Krijg je deze toestemming niet dan kun je de content niet open publiceren. Bij het verkrijgen van toestemming zul je je weer moeten houden aan de beschikbare licenties die onder de definitie van open vallen: CC0, CC BY of CC BY-SA.

Sla de toestemming in geschreven vorm op om later te kunnen bewijzen dat de rechthebbende akkoord ging met het open publiceren van de content. Een zin als “Ik ga akkoord met het publiceren van werk <titel> onder een Creative Commons Naamsvermelding 4.0 licentie <link naar de licentie>.” is voldoende.

Hieronder zijn deze opties in een overzicht weergegeven:

Status auteursrecht en naburige rechten	Optie(s)
Publiek domein	
Zelf rechthebbende	 of of
Derden rechthebbenden, met toestemming	 of of
Derden rechthebbenden, geen toestemming	 niet publiceren

Informatie publiceren

Metadata of informatie is data die niet beperkt wordt door het auteursrecht en naburige rechten. Het kan wel beperkt worden door het databankenrecht. Wanneer je (meta)data publiceert heb je lang niet altijd te maken met beperkingen door het auteursrecht of naburige rechten. Het gaat hierbij om een verzameling van feiten, bijvoorbeeld kadasterregisters, statistieken, niet-originele collectiebeschrijvingen, etc. Deze feiten verkrijgen geen auteursrecht of naburige rechten. De verzameling van data is vaak wel een databank met databankenrecht.

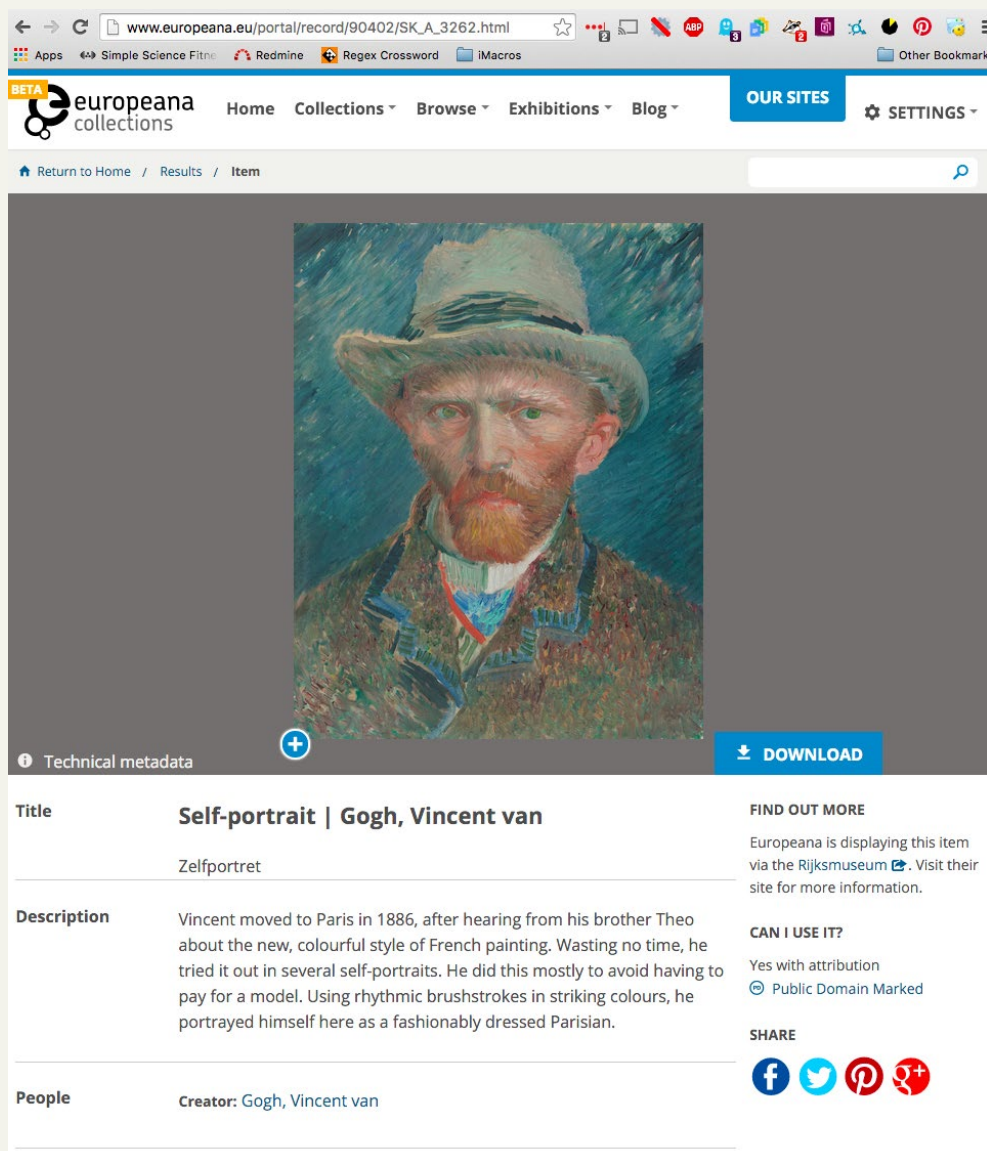
Doordat het databankenrecht van toepassing is mogen derden geen substantiële delen overnemen uit je dataset. Om dit te omzeilen maken we gebruik van CC0. Door CC0 te gebruiken, stel je dit werk aan iedereen beschikbaar door, voor zover dit wettelijk is toegestaan, afstand te doen van je databankenrecht op het werk.

Dit is noodzakelijk omdat je de naamsvermeldingsplichting van de overige licenties niet kunt opvolgen wanneer je data mixt van verschillende bronnen. Je kan niet per feit aangeven waar de data vandaan komt. Hergebruikers van data zullen in de meeste gevallen alsnog de bron vermelden van hun dataset, dat geeft ze legitimiteit van hun toepassing van de data.

Content en informatie publiceren

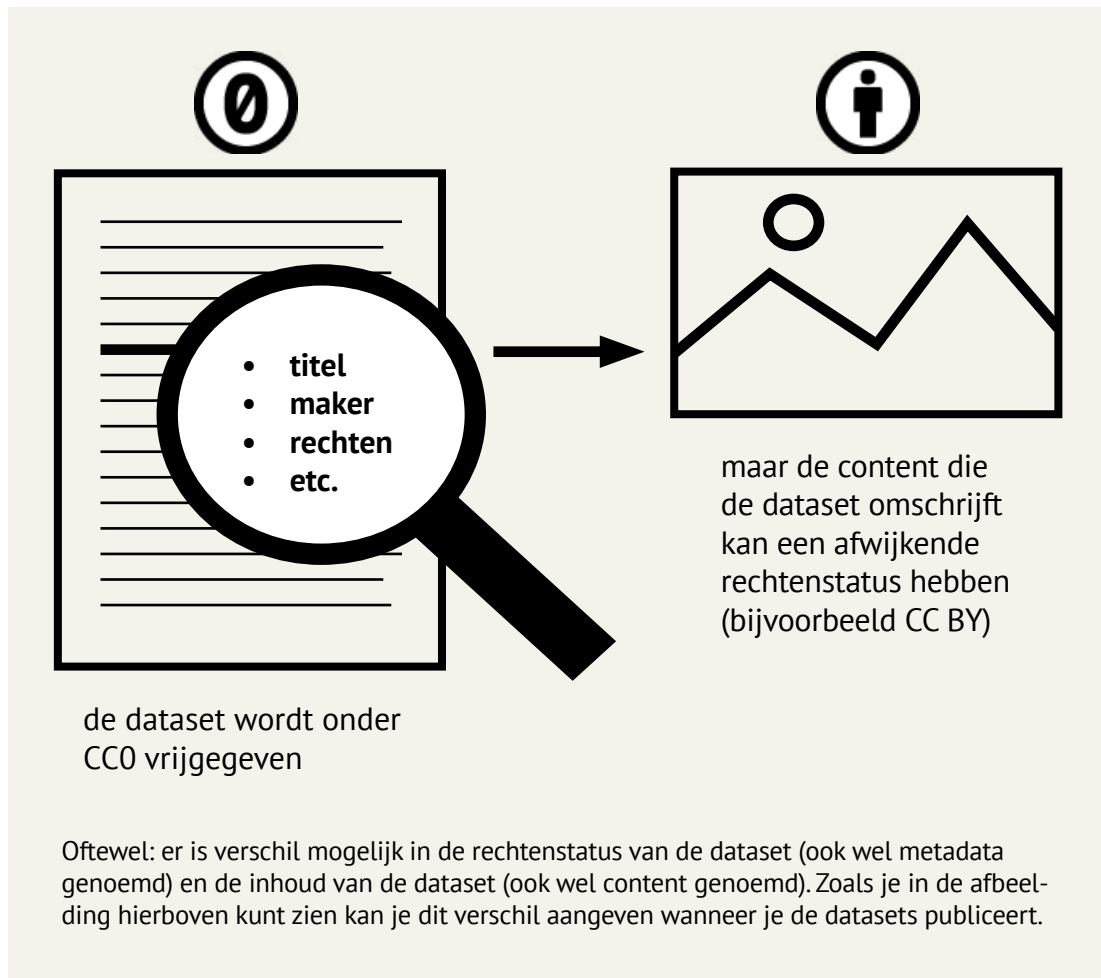
In de praktijk worden data en content door en met elkaar gepubliceerd. Bijvoorbeeld wanneer een museum de collectie open ter beschikking stelt, inclusief afbeeldingen.

Dit is bijvoorbeeld te zien in de collecties die Europeana doorzoekbaar maakt:

A screenshot of the Europeana portal interface. At the top, there's a browser address bar showing 'www.europeana.eu/portal/record/90402/SK_A_3262.html'. Below the browser bar is the Europeana logo and navigation links: Home, Collections, Browse, Exhibitions, Blog. There are also buttons for 'OUR SITES' and 'SETTINGS'. A breadcrumb trail shows 'Return to Home / Results / Item'. The main content area features a large image of a self-portrait by Vincent van Gogh, wearing a hat and a dark coat. Below the image, there's a 'Technical metadata' section with a plus icon. To the right of the image is a 'DOWNLOAD' button. Below the image, there's a 'Title' section with 'Self-portrait | Gogh, Vincent van' and 'Zelfportret'. A 'Description' section follows, detailing Vincent's move to Paris in 1886 and his experimentation with French painting styles. Below the description is a 'People' section with 'Creator: Gogh, Vincent van'. On the right side, there's a 'FIND OUT MORE' section with a link to the Rijksmuseum. Below that is a 'CAN I USE IT?' section with 'Yes with attribution' and 'Public Domain Marked'. At the bottom right, there's a 'SHARE' section with social media icons for Facebook, Twitter, Pinterest, and YouTube.

Screenshot van de Europeana-portal voor Zelfportret door Vincent van Gogh (Publiek Domein), in de collectie van het Rijksmuseum.

Het relevante werk in dit screenshot is een werk van Vincent van Gogh. Hierop rust geen auteursrecht. Van Gogh is meer dan 70 jaar dood, het beeld is een niet-originele (gedigitaliseerde) reproductie. Maar hoe zit het met de metadata? Zoals eerder vermeld zijn feiten niet beschermd. Dus dat de maker van Gogh is, en dat het een schilderij betreft, valt in het publieke domein.

Recente rechtszaken rond publiceren van cultuurdata

Stichting Archief Kors van Bennekom v. IISG

Het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) zette 221 door Kors van Bennekom gemaakte foto's op haar website. Deze foto waren van klein formaat en in lage resolutie, en hadden volledige naams- en bronvermelding op de pagina. In maart 2014 kreeg het IISG een brief van de advocaat van de Stichting Archief Kors van Bennekom, waarin deze stelde dat de foto's onrechtmatig op de website van het IISG stonden. Er was geen toestemming tot online publicatie verleend door de rechthebbende. Dit leidde tot een rechtszaak tussen het IISG en de stichting. De stichting eiste een dwangsom van €50.000. De rechter oordeelde dat er inderdaad sprake was van inbreuk op het auteursrecht van de stichting. De foto's waren in totaal maar 47 keer bekeken en er was één afdruk tegen kostprijs (€39) verkocht. De rechter oordeelde ook dat de dwang-

som à €50.000 in geen enkele verhouding staat tot de mogelijke schade; het IISG hoefde dus niets te betalen. Wel kreeg het IISG een dwangsom opgelegd wanneer ze de foto's zouden blijven aanbieden.

Het IISG beriep zich onder andere op de uitzondering dat het ter plaatste beschikbaar stellen voor onderzoek en privéstudie van werken in de collecties van cultureel erfgoedinstellingen²⁷ geen inbreuk was op het auteursrecht van de rechthebbende. Deze rechtszaak bevestigt dat je je niet kan beroepen op deze uitzondering voor het online ter beschikking stellen van erfgoed.

Pictoright v. Stadsarchief Rotterdam

Het Stadsarchief Rotterdam had een beeldbank van ongeveer 150.000 afbeeldingen online staan. Contact tussen Pictoright, de vertegenwoordiger van Beeldmakers in Nederland, en het stadsarchief begon in 2011. Pictoright vond werken van makers in de beeldbank van het Stadsarchief van wie zij de rechten vertegenwoordigen, maar die geen toestemming hiervoor hadden verleend. Pictoright deed een voorstel voor een overeenkomst waarin het Stadsarchief Rotterdam €10.000 per jaar zou moeten betalen om deze werken online te laten. In 2013 is Pictoright naar de rechter gestapt, nadat geen overeenstemming kon worden bereikt over de inhoud van licentie. Pictoright is door de rechter in het gelijk gesteld betreffende de auteursrechtelijke inbreuk, en het Stadsarchief moest voor 30 werken €5.400 betalen. Daarnaast is het Stadsarchief ook veroordeeld om de proceskosten van beide partijen te betalen ter hoogte van zo'n €73.000.

De beeldbank van het Stadsarchief heeft tegenwoordig van de 150.000 werken nu nog maar 30.000 stuks online staan. De les die hieruit getrokken kan worden is dat open publiceren beter klein kan beginnen met oude werken, van voor 1870 bijvoorbeeld. Het is wel altijd mogelijk om metadata over je collectie te publiceren omdat daar waarschijnlijk geen auteursrecht op rust.

Monkey selfie

In 2011 maakte fotograaf David Slater foto's van Makaken. Hij zette zijn camera op een statief met een zelfontspanner die los aan de camera hing. Een van de makaken gebruikte de zelfontspanner om een aantal selfies te maken. Deze foto's zijn op de beeldbank van Wikipedia, Wikimedia Commons, terechtgekomen en Wikimedia Commons argumenteerde dat Slater niet de rechthebbende van de foto's is omdat hij niet de maker van de foto's is (hij heeft immers niet zelf op de knop gedrukt). Verschillende Britse en Amerikaanse rechtszaken volgden. Allen gaven aan dat de maker van de foto de makaak in kwestie is en niet Slater. De makaak is echter niet de auteursrechthebbende, want alleen bij door mensen gemaakte werken ontstaat auteursrecht en de fotograaf kreeg het ook niet van de rechters. Het werk is daarom in het publiek domein terechtgekomen. De 'monkey selfie' laat zien dat het niet altijd duidelijk is wanneer een werk beperkt wordt

27 Zie [artikel 15\(h\)](#) van de Nederlandse Auteurswet.

door intellectueel eigendom.

2: Technologie, hergebruik en toepassingen

In dit hoofdstuk bekijken we de technologische vragen die rondom het open publiceren van data ontstaan. Wanneer duidelijk is dat je iets juridisch gezien open mag delen, dan ben je er nog niet: het is belangrijk om ervoor te zorgen dat die content zo efficiënt en vrij mogelijk bij de partijen terecht komt die je data willen (her)gebruiken. Er zijn gangbare technologische tactieken waarmee je je data effectief kunt openstellen voor gebruik door derden.

Aan het einde van dit hoofdstuk heb je een idee van de vele toepassingsmogelijkheden van open data, hoe je een community enthousiasmeert en kun je:

- de voors en tegens afwegen van de twee meestgebruikte deelmethode en is duidelijk welke ontsluitingsmethode het meest geschikt is voor jouw organisatie
- de openheid van je data inschatten aan de hand van het 5-sterrensysteem van Tim Berners-Lee (uitvinder van het wereldwijde web)

Dit hoofdstuk behandelt technologische tactieken voor zowel de culturele sector als overheden. Het geheel geeft inzicht in hoe open publiceren in de praktijk werkt.

Data beheren

Data wordt op allerlei manieren opgeslagen en deze methoden zijn niet altijd even gestructureerd. Vooral bij kleinere instellingen kan het zijn dat de foto's opgeslagen zijn op een harde schijf en de collectie beschreven is in losse bestanden, bijvoorbeeld in spreadsheetsoftware zoals Microsoft Excel. Helaas zijn spreadsheets vaak moeilijk te hergebruiken, ze dwingen immers geen standaard af, en meerdere medewerkers schrijven dingen net anders op. Spreadsheets doen daar niet moeilijk over, een goed ingerichte databank wel. Zolang de data netjes gestructureerd is kan het gemakkelijk softwarematig in een andere vorm, zoals een databank, of andere spreadsheet gegoten worden. Beide

vormen kunnen gemakkelijk digitaal ontsloten worden.

Wanneer databanken worden gebruikt zijn dit meestal systemen die via de markt worden geleverd. Culturele instellingen en archieven gebruiken collectieregistratiesystemen zoals [Adlib Museum](#), [Atlantis](#), [TMS](#), [MAIS-Flexis](#), [Memorix Maior](#) en [Vubis](#).

Overheden zijn complexere entiteiten en hebben een veelvoud aan systemen. Denk aan Geo Informatie Systeem (GIS) waarmee informatie in digitale kaarten wordt bijgehouden, een Document Management System (DMS) voor de documenten, enzovoorts. Die zijn nog niet altijd opgezet om als open data met het publiek te delen, dus ook daar zijn weer speciale systemen voor. Zoal bijvoorbeeld Ckan, een open source dataportaal, speciaal gemaakt voor het delen van datasets.

De verschillende methoden bieden uiteenlopende mogelijkheden om data te beheren en beschikbaar te stellen. Welke methoden beschikbaar zijn bij een softwarepakket is meestal afhankelijk van de afspraken die gemaakt zijn met de leverancier of ICT-afdeling.

Het beheren van metadata over de auteursrechtelijke status van collecties gebeurt nog niet altijd, maar kan de organisatie veel tijd schelen op de lange termijn. Het Rijksmuseum heeft bijvoorbeeld een deel van haar collectieregistratiesysteem, Adlib, ingericht voor het registreren van rechthebbenden zodat op objectniveau kan worden bijgehouden wat als open data kan worden aangeboden. Dit geeft het Rijksmuseum de gereedschappen in handen om snel en met vertrouwen digitale reproducties te publiceren op de eigen website.

Screenshot tabblad rechten collectieregistratiesysteem Rijksmuseum.

Adlib Collectie Management Systeem - [objecten in eigen beheer : objectnummer] (Versie 6.6.0, build 696 (x86))

Bestand Wijzigen Beeld Record Zoek Markeren Combineren Taalwissel / Language Opties Tabbladen Help

reproducties		nummers/relaties		opmerkingen		etiketten	
identificatie/vervaardiging	fysieke kenmerken	iconografie	opschriften/merken	associaties	tentoonstellingen		
documentatie	verwerving	herkomstgegevens	rechten	waarde	bruiklenen	standplaats	toestand/conservering
RP-F-2011-60		foto		Lartigue, Jacques Henri			
Het oplaten van een zelfgebouwd vliegtuig Le "ZYX 24" (Papa, Joie Zissou Le Fermier Rouzat, Sept. 1910)							
Rechten							
Rechtenvrij	nee, maar wel toestemming gebruik Rijksmuseum						
Copyrightvermelding	Photographie J.H. Lartigue © Ministère de la culture - France/ AAJHL						
Soort recht	auteursrecht			Vervaldatum			
Beheerder/behertiger	Donation Jacques Henri Lartigue						
Omschrijving referentie	Auteursrechtovereenkomst, 2010-12-11.			Referentienummer	11.2987		
Publiceren							
Publiceren op de website	Publiceren met beeld						

Data delen

Je kan je dataset op grofweg twee manieren²⁸ delen met de wereld: je kunt een statische 'datadump' publiceren of mensen actuele toegang geven tot je eigen interne systemen via een API. Een datadump is een kopie van (een deel van) je data die je als een bestand aan een andere partij overhandigt. Een API (Application Programming Interface) is een online 'loket' waarbinnen derden softwarematig data, of delen van data, uit jouw databank op kunnen vragen. De voor- en nadelen van beide methoden worden in de volgende secties beschreven.

Datadump

Een datadump is een eenmalige export van (een deel van) de data van een instelling. De dump kan een Excel- of CSV-bestand zijn, een XML-bestand, een tekstbestand, etc. De dump kan online worden aangeboden of met specifieke partijen worden gedeeld. Een derde partij zou zo'n datadump dan weer kunnen omzetten naar een meer toegankelijke vorm of op een andere manier hergebruiken. Een datadump is tevens een manier waarop instellingen zonder databank hun metadata en content kunnen delen. Een datadump is een veelgebruikte methode voor ontsluiten omdat veel databanksoftware dit ondersteunt.

Een datadump heeft ook nadelen. Het is een momentopname en dus al snel niet meer up-to-date, zeker in het geval van een dynamische collectie en of wanneer er regelmatig registratiewerkzaamheden in de organisatie plaatsvinden. Wanneer mensen de data gebruiken en er fouten in ontdekken, is het een lastige klus om deze gevonden fouten in het bronsysteem en in de dump aan te passen. Wanneer de oude dump verspreid blijft worden blijven ook de fouten zich verspreiden. Zo kan deze op het eerste gezicht snelle optie uiteindelijk voor meer werk zorgen.

Daarnaast kan je als oorspronkelijke aanbieder maar weinig metingen doen over het gebruik van de data. Eenmaal 'over de schutting' is het moeilijk om te zien hoe vaak de gebruiker de set raadpleegt en voor welke doeleinden deze dataset wordt ingezet.

Oefening: Ga na of het door jouw instelling gebruikte databank en/of registratiesysteem een datadump kan maken.

28 Zoals ook beschreven wordt op data.overheid.nl.

API

Met een Application Programming Interface (API) omzeil je een aantal van de gebreken van een datadump. Een API biedt derden rechtstreeks toegang tot je eigen databank waardoor zij data kunnen opvragen uit de meest recente datasets.

Databanken kunnen dankzij API's met elkaar communiceren. Dat is een belangrijke innovatie geweest, want dankzij API's hoeft niet alle data bij verschillende organisaties gelijkvormig te zijn. Je moet alleen nog afspraken maken over hoe de uitwisseling en vertaling tussen de systemen plaatsvindt. Een API biedt ook vrijheid: je bent vrij een eigen databanksysteem te kiezen dat bij de middelen, praktijk en werkwijze van de instelling past, zolang er maar een gestandaardiseerde API beschikbaar is voor hergebruik door derde partijen.

Voordeel van een API is dat elke keer wanneer er door een derde partij data wordt opgevraagd, hier een specifieke zoekvraag wordt opgegeven. Zo wordt het eenvoudig om na te gaan welke objecten populair zijn, hoe vaak data opgevraagd wordt en waar deze aanvragen vandaan komen. Deze statistische gegevens maken het makkelijk om het effect en de meerwaarde van open data inzichtelijk te maken.

Een veelgebruikte methode om toegangsrestricties op te werpen bij API's is door te werken met accounts en *keys*. Als iemand gebruik wil maken van de API, dan zal deze eerst een account moeten aanmaken. Per account wordt een speciale sleutel of key uitgereikt. Alleen met deze sleutel kun je (diepgravender) vragen stellen aan de API. Een voordeel van het gebruik van een sleutel is dat je nog fijnmaziger kan bijhouden wie op welke manier gebruik maakt van de API, en hoeveel gebruik toegestaan is. Veelgebruikers zouden kunnen bijdragen aan de serverkosten.

Een account verplicht stellen werpt wellicht een drempel op voor hergebruik. Zorg er dan altijd voor dat het accepteren van accounts en toewijzen van sleutels een snel of automatisch proces is. Ook kun je bepaalde delen van je databank zonder account toegankelijk maken.

Het [Rijksmuseum](#) en [Open Beelden](#) zijn goede voorbeelden van gebruik van API's. Het Rijksmuseum heeft een uitgebreide API die zoekopdrachten toestaat en rechteninformatie per object weergeeft. Open Beelden, een project dat audiovisueel erfgoed, waaronder historische bioscoopjournaals uit de iconische Polygooncollectie, open beschikbaar maakt, heeft een OAI-PMH API, een standaard die het mogelijk maakt om de laatste veranderingen van het platform op te halen. Dit maakt de API erg geschikt voor het bijhouden van applicaties, zoals bijvoorbeeld apps op slimme tv's. Beide platformen bieden metadata aan onder de CC0-vrijwaring, wat inhoudt dat de data die de APIs teruggeven bewust in het publiek domein zijn geplaatst en er dus geen enkele restrictie op (her)gebruik ligt.

Oefening: Controleer of je databank een API heeft. Is deze publiek toegankelijk en maakt deze gebruik van een API-standaard?

Van dump naar API

Als je databank geen API heeft maar wel een datadump kan maken, dan zijn er allerlei partijen die diensten aanbieden. Deze aggregatoren van data indexeren je data op basis van een beschrijving van je dataset of aggregeren je data in een eigen dataformaat. Vaak kan je via deze weg alsnog toegang geven tot een API, omdat deze aggregatoren API's aanbieden.

OVERHEDEN

Een goed voorbeeld van zo'n API-dienstverlener is data.overheid.nl. Deze website verzamelt en deelt overheidsdatasets en maakt die ook middels een API beschikbaar. Er wordt ook een *harvesting*-dienst geboden, waarbij data.overheid.nl de data helpt 'oogsten', dus zelf binnenhaalt. De data moet dan wel in een gestandaardiseerd formaat worden opgesteld, waarover later meer.

MUSEA, ARCHIEVEN EN BIBLIOTHEKEN

In de culturele sector speelt Digitale Collectie binnen [Netwerk Digitaal Erfgoed](#) (NDE) een belangrijke rol op nationaal niveau. Deze verzamelt data van de diverse domeinen uit het Nederlands cultureel erfgoed via bibliotheken, archieven, musea en audiovisuele collecties. Digitale Collectie krijgt haar data weer van domein-aggregatoren. Digitale Collectie heeft een eigen [API](#) en kan data leveren aan [Europeana](#). Europeana werkt ernaar toe om alle Europese collecties en archieven centraal toegankelijk te maken, waarbij wordt samengewerkt met partijen die op nationaal niveau data aggregeren. Europeana transformeert data uit de sector naar een eigen standaard waardoor met de Europeana-API door alle collecties gezocht kan worden.

Zo'n grote Europese aggregator is voor overheidsdata nog niet opgetuigd. De Europese Unie heeft wel opendata-initiatieven genomen, zoals open-data.europe.eu, maar die verzamelen voornamelijk data die op Europees niveau is ontwikkeld.

MUSEA, ARCHIEVEN EN BIBLIOTHEKEN

Open Cultuur Data heeft een eigen aggregator en API, ontwikkeld vanuit Open State Foundation, het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid en Kennisland. Deze API *harvest* datadumps waarvan zowel metadata als content vrij voor hergebruik zijn.

Kijk eens op search.opencultuurddata.nl.²⁹

Aggregatoren hebben het voordeel dat ze sterk gestandaardiseerd zijn. Deelnemen in een aggregator garandeert compatibiliteit met andere deelnemers van deze aggregator, en maakt het makkelijker om databronnen te vergelijken. Hier ligt ook een uitdaging: de gebruikte standaard bij een aggregator is soms niet compatibel met het datamodel dat binnen een organisatie gehanteerd wordt. Er zullen dan dingen omgezet moeten worden zodat het aan de aggregator aangeboden kan worden (dit wordt over het algemeen *mapping* genoemd).

Oefening: Ga na of je data al uitgeleverd is aan een aggregator. Zoek vervolgens uit welke methoden van ontsluiting deze aggregator heeft.

Publiekgericht delen

Het onderscheid tussen content en metadata is onder de noemer 'data' belangrijk omdat beide op heel andere manieren waardevol zijn. Binnen de cultuursector en archieven is metadata waardevol voor bijvoorbeeld onderzoek naar de grotere verbanden die uit de collectie als geheel zichtbaar worden. Binnen overheden is metadata, zoals bijvoorbeeld details over de precisie of de origine van een dataset, waardevol als vorm van integriteitscontrole.

Metadata biedt overzicht en context, maar het is de data zelf, de content, waar de meeste 'makers', zoals start-ups, naar op zoek zijn. Voor hen fungeert dit materiaal als bronmateriaal en inspiratie voor nieuwe werken.

EYE maakte voor Apps for Amsterdam bijvoorbeeld enkel metadata over hun collectie Nederlandse films beschikbaar. Deze data werd door niemand gebruikt. Irene Haan van EYE stelt:

“Het beschikbaar stellen van de data was een goede eerste stap, maar zoals gezegd bevatte de data geen beeldmateriaal, waardoor het voor de ontwikkelaars waarschijnlijk geen aantrekkelijke dataset is (dit was al onze verwachting). De data is dan ook niet gebruikt. De volgende keer zullen we alleen data aanleveren als we ook beeldmateriaal beschikbaar kunnen stellen.”

Het Rijksmuseum daarentegen maakte, naast de metadata van haar gehele collectie, ook een groot deel van de content uit de collectie beschikbaar voor hergebruik. Deze werd veel gebruikt. Lizzy Jongma van het Rijksmuseum zegt het volgende over de inbreng van content:

“We zijn kunstwerken gaan selecteren die auteursrechtelijk vrij zijn en waar we beeldmateriaal van hebben, vanuit de

veronderstelling dat appbouwers altijd beeldmateriaal willen gebruiken. Deze veronderstelling blijkt juist [...]. We merken inderdaad dat de meeste appbouwers op zoek zijn naar de Rembrandts en werken uit de Gouden Eeuw. Dit hebben wij kunnen uitleveren.”

Het Rijksmuseum heeft hier het grote voordeel dat de meeste werken reeds in het publieke domein zijn beland. Maar ze bood dat materiaal ook slim aan: met een fijne API zijn beelden in hoge resolutie beschikbaar. Arjan den Boer, ontwikkelaar en uitgever van tablet-magazines, heeft zijn data graag zo open mogelijk:

“[...] graag met zo min mogelijk beperkingen qua licentie en met name ook het gebruik van beeldmateriaal. Alleen meta-data en geen beeld of slechts thumbnails hebben we weinig aan.”

Deze eindgebruikers zijn net als de meeste bedrijven vooral in de content geïnteresseerd. Door die beschikbaar te stellen op contentplatformen die populair zijn bij eindgebruikers kun je snel een hoog bereik genereren.

Voor video maken veel partijen gebruik van platformen zoals Youtube, Vimeo, Open Beelden, archive.org en Wikimedia Commons. Deze platformen hebben de volgende kenmerken:

- YouTube is welbekend en biedt ook API's aan, maar heeft weinig tot geen gestructureerde data, biedt geen goed licentiesysteem voor onze doeleinden, en werken zijn ook niet downloadbaar.
- Vimeo is een commercieel platform met API's en licenseringsmogelijkheden. Het is geen aggregator.
- Open Beelden is een openvideoplatform beheerd door het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid. Zij bieden API's, ondersteuning voor Creative Commons-licenties en publiekedomeintools, transcoding naar openvideoformaten en gestructureerde metadata aan. Open Beelden fungeert – indien gewenst – ook als aggregator van video voor Digitale Collectie, Europeana en Wikimedia Commons.³⁰ Dit houdt in dat partijen die op Open Beelden publiceren kunnen profiteren van verdere verspreiding naar deze platformen.
- Archive.org heeft als hoofddoel het 'archiveren van het internet'. Zeer veel grote archieven hebben ook hun videodata via Archive.org ontsloten.
- Wikimedia Commons verzamelt de open content die op Wikipedia wordt gebruikt.

Voor geluid maken veel partijen gebruik van [SoundCloud](#), [Freesound](#), [CCMixer](#)

30 Dankzij deze koppeling is Open Beelden de [grootste leverancier](#) van video aan Wikimedia Commons.

of [Archive.org](#). Deze platformen hebben de volgende kenmerken:

- Soundcloud is een stabiel platform om muziek en geluid te publiceren. Het beschikt over API's, ondersteuning voor de meeste open licenties (op Publiek Domein na) en gestructureerde data. Het Nederlandse project [Geluid van Nederland](#) is bijvoorbeeld gebaseerd op SoundCloud.
- FreeSound en CCMixer zijn andere platformen waarmee geluid gedeeld wordt. Deze zijn meer gericht op hergebruik en het mixen van geluid en weinig culturele instellingen maken er gebruik van.
- Archive.org biedt opslag van grote hoeveelheden audiobestanden aan.

Publiekgericht delen van afbeeldingen, audio en video gebeurt in de culturele sector met name door [Flickr Commons](#) en [Wikimedia Commons](#). Deze platformen hebben de volgende kenmerken:

- Flickr biedt een bekend platform met statistieken, gestructureerde metadata en API's aan.
- Wikimedia Commons is een opkomende partij die zich steeds meer op de culturele sector richt. Omdat het de beeldbank van Wikipedia is, is het bereik van materiaal op Wikimedia Commons [enorm](#). De data is ook nog eens gestructureerd van Wikimedia Commons te downloaden, ook via een API. Dat maakt Wikimedia Commons een interessante optie voor kleinere partijen die hun data toch ver willen verspreiden. Om dit makkelijker te maken zijn allerlei tools ontwikkeld, zoals de GLAMwiki Toolset.

De [GLAMwiki Toolset](#) is ontstaan uit een samenwerking tussen de Nederlandse, Engelse, Franse en Zwitserse Wikimedia-verenigingen en Europeana (deels als uitvoerder). Deze toolset ondersteunt culturele instellingen in het als batch uploaden van hun open collecties (metadata en content) naar Wikimedia Commons. Voorheen waren hier veel handmatige handelingen of zeer specialistisch programmeerwerk voor nodig.

De [koppeling](#) van Open Beelden aan Wikimedia Commons is gebaseerd op de GLAMwiki Toolset.

Voor tekst zijn er nog maar weinig bekende platformen. Veel grote culturele instellingen maken dan ook gebruik van eigen gemaakte platformen zoals [kranten.kb.nl](#). Dit zijn voorbeelden van andere platformen:

- [Delpher](#) is een aggregator van Nederlandse boeken, tijdschriften en kranten.
- Als je publiekdomeinmateriaal hebt, dan kun je gebruik maken van [Project Gutenberg](#). Dit project lijkt op Wikipedia. Je kunt teksten in de vorm van scans van boeken uploaden waarna een community van vrijwilligers deze transcribeert.
- Daarnaast werkt Google samen om oudere boeken te digitaliseren waar geen auteursrecht meer op rust. Deze worden gratis beschikbaar gesteld in Delpher en Google Books. Google vraagt daar trouwens wel iets voor terug: zij krijgen tijdelijk (vaak 15 jaar) het alleenrecht tot commerciële exploitatie van de scans. Via deze constructie heeft de UvA Bijzondere Collecties tot 2017 een samenwerking met Google om 100.000 boeken te digitaliseren die voor 1874 zijn [gepubliceerd](#).

Oefening: Zoek uit of delen van je collectie al beschikbaar zijn op contentplatformen. Zo ja, welke zijn dit en hebben jullie deze content open gelicenseerd?

Open standaarden

Open licenties nemen juridische drempels weg voor hergebruik. Maar de juridische drempel is niet de enige. Wanneer toestemming verkregen is om data onder een open licentie te verspreiden, moet ervoor gezorgd worden dat content ook softwarematig zo open mogelijk is. Dit betekent bijvoorbeeld dat iedereen deze bestanden moet kunnen openen, delen eruit moet kunnen kopiëren en dat ontwikkelaars software kunnen schrijven waarmee ze automatisch de bestanden kunnen verwerken. Naast open licenties hebben we ook open standaarden nodig.

Wat het delen van bestanden betreft spreken we van een open standaard wanneer de structuur van een bestandsformaat of databestand voor iedereen bekend is en gebruikt mag worden. Iedereen kan dan software schrijven die de bestanden kan openen, bewerken of verwijderen.

Sommige bestandsformaten van bijvoorbeeld Microsoft (.doc en .xls) en Adobe (.pdf) zijn niet open, waardoor niet bekend is hoe de data erin is opgeslagen. Wanneer de software die dit bestandsformaat ondersteunt niet meer bestaat of de organisatie erachter niet meer bestaat kan er een probleem ontstaan om bestanden met dit formaat te openen in andere software. Dit noemt men een gesloten of propriëtair formaat. Open betekent in deze zin dat het bestandsformaat zelf ook onder een open licentie beschikbaar is gesteld. Het formaat is dan meestal bij een internationale standaardenorganisatie geregistreerd. Een van de grootste stichtingen die internationale standaarden beheert is de [International Organization for Standardization](#) (ISO).

Open bestandsformaten

De vader van de opencontentstandaard is het CSV-bestand. Het is een tekstbestand om data in op te slaan. Op de eerste regel staan de titels van de kolommen, gescheiden door komma's. De daaropvolgende regels bevatten de data die in die kolommen horen, ook weer gescheiden door komma's.

Een ander populair formaat is XML. Deze standaard, die familie is van HTML, maakt het mogelijk om in een document helder onderscheid te maken tussen structuur en inhoud.

Een ander voorbeeld zijn KML-bestanden. Dit zijn bestanden die geografische

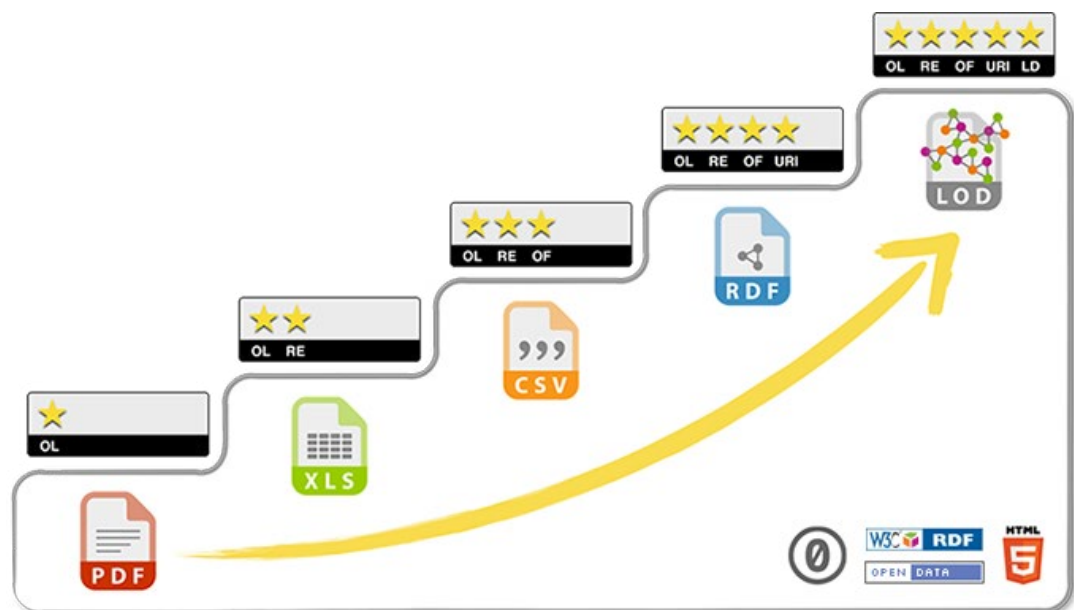
informatie bevatten, zoals routes of belangrijke locaties op een kaart (zoals monumenten op een kadasterkaart). Hoewel KML oorspronkelijk door een commerciële partij is ontwikkeld als hun eigen gesloten standaard, is KML nu als internationale standaard bij het Open Geospatial Consortium, een onafhankelijke stichting, neergelegd.³¹

Om het vastzitten aan één aanbieder zoals bijvoorbeeld Microsoft (vendor lock-in) te voorkomen zijn er open standaarden ontwikkeld, zoals het 'Open Document Format' (wat wordt gebruikt door Open Office). Elke tekstverwerker kan daar ondersteuning voor inbouwen zonder er licentiekosten voor te hoeven betalen. Hierdoor kun je je ervan verzekeren dat je documenten ook over enkele decennia nog bekeken kunnen worden.

Gradaties van open

Tim Berners-Lee, de uitvinder van het internet en Linked Data-initiatiefnemer, heeft een 5-sterrenclassificatiesysteem ontwikkeld voor [\(linked\) open data](#). Er zijn verschillende interpretaties over hoe het systeem van Berners-Lee precies uitgelegd moet worden. Het komt er op neer dat hoe meer sterren je open dataset heeft, hoe meer de dataset als open beschouwd kan worden.

Afbeelding: '5 Star Open Data'.

31 Op Wikipedia is een [overzicht](#) te vinden van alle open formaten.

1. De eerste ster is het makkelijkst te halen: je biedt een dataset publiek aan onder een open licentie. De data moet wel gemakkelijk voor een mens te lezen zijn.
2. Niet alle bestandsformaten en methoden van ontsluiten zijn even geschikt. Zo kan niet iedereen tekst en tabellen uit een pdf kopiëren. Wanneer je de data gestructureerd en machineleesbaar aanbiedt, dus niet als pdf maar bijvoorbeeld als een Excel-bestand, dan verdien je twee sterren.
3. Om echt open te zijn zul je gebruik moeten maken van open bestandsformaten en open standaarden. We spreken zoals gezegd van een open standaard wanneer je gebruikt maakt van een open bestandsformaat. In plaats van een Excel-bestand, een gesloten bestandsformaat, kun je data beter aanleveren als CSV-bestand, een open bestandsformaat.
4. De vierde en vijfde ster zijn moeilijker te behalen. De visie van Berners-Lee is om alle informatie en kennis machineleesbaar aan elkaar te verbinden. Om de vierde ster te halen is het nodig om de hele collectie aan te bieden volgens de Resource Description Framework (RDF)-standaard. RDF is een standaard die ervoor zorgt dat elk stukje data zijn eigen unieke URL heeft.
5. Als je gebruik maakt van RDF en al je data een eigen URL heeft, dan kun je je data op complexe wijze gaan koppelen aan data van anderen. De foto van een schilderij van Rembrandt in je collectie kan semantisch worden gekoppeld aan de Wikipedia-pagina over Rembrandt. Semantisch betekent hier dat de link meer is dan de gebruikelijke online link, en iets zegt over de relatie tussen de twee objecten die gelinkt worden.

Als iedereen de RDF-standaard zou volgen, zou data op het internet zo een complex weefsel kunnen gaan vormen waarin relaties tussen her-en-der verspreide data inzichtelijker worden. Dit is het zogenaamde 'Linked Open Data'-ideaalbeeld. Het wereldwijde web gaat op die manier trekken vertonen van een gestructureerde databank.

Als je je data actief koppelt aan die van andere partijen en zo meewerkt aan dit grote toekomstbeeld, dan verdien je volgens Berners-Lee alle vijf de sterren.

Oefening: *Hoeveel sterren heeft je dataset op dit moment?*

Crowdsourcing en datacreatie

In veel gevallen is collectiedata incompleet, of zijn er foutjes in geslopen in de afgelopen decennia. Instellingen zijn vaak terughoudend om imperfecte data vrij te geven, omdat ze bang zijn op die fouten aangesproken te worden. De [ervaring](#) leert dat de meeste partijen die data afnemen begrijpen dat een dataset nooit helemaal perfect is.

OVERHEDEN

Wanneer data als open aangeboden wordt, ontstaan er nieuwe kansen om de datakwaliteit te verbeteren. Zowel professionals als amateurs kunnen hier een rol in spelen. Bij de overheid zien we apps als [Verbeter de Buurt](#), waarmee burgers informatie over de stedelijke omgeving, zoals de locatie van zwerfvuil of kapotte straatverlichting, doorgeven.

Als een organisatie tijd en moeite steekt in de opbouw van een gemeenschap of 'community', en adequaat inspeelt op hun bijdragen en vragen, dan blijken amateurs hun vrije tijd en kennis met alle plezier in te willen zetten om metadata te verbeteren of aan te vullen.

Crowdsourcen kan voor veel verschillende doeleinden worden ingezet. Hieronder lichten we er enkele uit.

Verzamelen

Crowdsourcing kan worden gebruikt om nieuwe objecten te verzamelen voor collecties. Het Nederlandse Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) houdt bijvoorbeeld jaarlijks de ['Niet weggooien!'-actie](#). Op deze dagen nemen ze oorlogsmateriaal dat anders misschien weggegooid zou worden op in hun collectie. Een ander voorbeeld is [Home Movie Day](#), waar amateurfilmmateriaal verzameld en gedigitaliseerd wordt.

MUSEA, ARCHIEVEN EN BIBLIOTHEKEN

Een bekend voorbeeld uit de cultuursector is [Wiki Loves Monuments](#), een fotografiewedstrijd waarin vrijwilligers foto's maakten van monumenten die op Wikipedia wel een pagina hadden maar waarbij een mooie foto nog ontbrak.

Foto: 'Westerheversand Lighthouse in Schleswig-Holstein, Germany' door [Marco Leiter](#), CC BY-SA-4.0

Crowdsourcing wordt tegenwoordig voor zeer verschillende doeleinden ingezet, en het loont dan ook de moeite om hier in sessies met potentiële eindgebruikers naar op zoek te gaan. Zo zijn er in de cultuursector vormen gevonden waarmee mensen kunnen helpen bij het digitaliseren van collecties, het verzamelen van nieuwe objecten voor de collectie en het verrijken van collecties. Mogelijke kwesties rondom intellectueel eigendom moeten dan wel goed worden opgepakt.

Digitaliseren

Wanneer je analoge beelden in je collectie hebt zul je die in veel gevallen willen digitaliseren. Allerlei organisaties initiëren zogenaamde 'scanning parties' waarin eindgebruikers worden uitgenodigd om hun tijd te doneren. Veel voorkomend is het helpen van digitaliseren en catalogiseren van collecties. Hierin zijn een aantal interessante projecten actief, zoals bijvoorbeeld het project [Vele Handen](#) en het opensourceproject [PyBossa](#).

Vele Handen

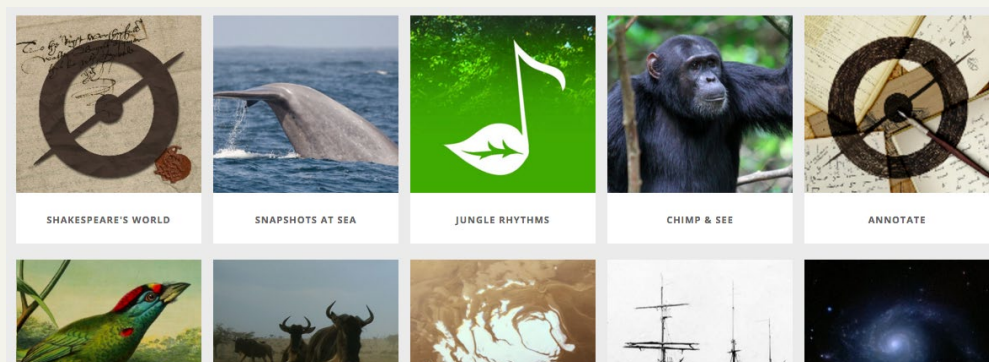
Help mee om historische datasets online beschikbaar te maken. Vaak gaat dit om het overtypen van bijvoorbeeld bevolkingsregisters.

PyBossa

Met deze software kun je websites zoals Vele Handen zelf opzetten. Het is een collectie van tools die helpen pdf's overtypen, video transcriberen of foto's taggen.

Zooniverse

Met meer dan een miljoen geregistreerde gebruikers is [Zooniverse](#) de bekendste van de digitaliseringsprojecten. Daarbinnen vind je bijvoorbeeld [Old Weather](#), een Zooniverse-project dat gerund wordt door de [Citizen Science Alliance](#). In spelvorm wordt deelnemers gevraagd om oude scheepslogboeken te transcoderen. Deze data wordt vervolgens gebruikt om analyses van de collectie te maken.

Verrijken

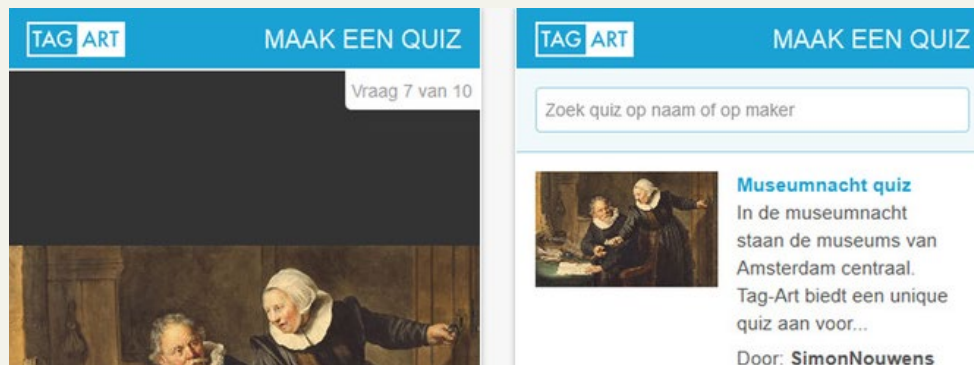
Als je eenmaal een mooie gestructureerde dataset hebt verzameld, dan ontstaan er mogelijkheden om deze data te verrijken. Deze verrijking kun je zelf een richting op sturen.

Mapit 1418

In het project Mapit 1418 heeft het Nationaal Archief een spelvorm ontwikkeld waarin mensen foto's op een kaart kunnen zetten zodat hiermee locatie-informatie toegevoegd kan worden aan de collectie.

Tag-art

De iPhone-game [Tag-Art](#) van Eugene Tjoa laat gebruikers in de vorm van een quiz bijvoorbeeld de kunststroming van een schilderij bepalen.

Het verrijken van content is een populaire bezigheid. Het project [Waisda?](#) van het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid helpt met het categoriseren en beschrijven van videoclipps.

De rol van professionals hierin is evident. Instellingen die data vrijgeven als open data kunnen van elkaar leren door elkaars metadata bij gelijksoortige

objecten te vergelijken. Hierdoor kan je data van anderen gebruiken om de kwaliteit van je eigen collectie-informatie te verbeteren. Europeana verrijkt bijvoorbeeld door informatie van verschillende collecties aan te vullen. Zo vertelt Eliza Perez van Museum het Schip:

“Dankzij de openbare collectie van het Textielmuseum Tilburg leer ik meer over mijn eigen collectie, want zij hebben een goede metadatering.”³²

Samenwerken

Wanneer je data open is zou je hier ook eigen projecten mee op kunnen zetten. Er zullen binnen je eigen organisatie ongetwijfeld ideeën ontstaan en misschien projecten bestaan waarbij open data een rol kan spelen. Zorg ervoor dat je aangehaakt blijft bij je community.

De meerwaarde van het aansluiten bij een community van opendata-experts, journalisten, programmeurs, kunstenaars, activisten, verhalenvertellers, amateurhistorici en andere creatievelingen die het leuk vinden om met open data aan de slag te gaan, is dat het nieuwe perspectieven op jouw dataset kan geven. Bovendien geeft een community de noodzakelijke (technische) expertise die je niet altijd zelf in huis hebt.³³

In zekere zin kunnen de ideeën vanuit een organisatie beperkt zijn door het ‘professionele vocabulaire en perspectief’ dat je hebt. Intern heb je een specifiek idee over waarom je data relevant is, maar een externe kijkt met heel andere ogen. Hij of zij ziet bijvoorbeeld de potentie voor een techniek als gezichtsherkenning door drones, of het vinden van degene die het meest zoals Michiel de Ruyter praat op Twitter. Door het aantal perspectieven op je data te vergroten, vergroot je het potentiële bereik van de collectie.

Juiste documentatie

Zorg voor juiste documentatie van wat je aanbiedt. Het opstellen van richtlijnen voor gebruik maakt het voor een gebruiker duidelijk wat zij of hij wel of niet mag doen onder welke voorwaarden. Het gekozen licentiemodel voor de data en/of content geeft hier richting aan en het is aan te raden om dit ook als metadatum aan te leveren bij je data.

Wanneer content en metadata vrij gebruikt en hergebruikt mogen worden, kun

³² Reactie uit [interview](#) in het kader van inventarisatie Open Cultuur Data bij Noord-Hollandse erfgoedinstellingen, oktober 2014.

³³ Een goed voorbeeld hiervan is de [LinkedIn-groep](#) van het CBS over open data.

je bepaalde vormen van gebruik (bijvoorbeeld het vermelden van de naam van de instelling die de data beheert of dat je de data niet mag gebruiken in bepaalde contexten die de naam van de instelling kunnen schaden) in principe niet afdwingen in bindende voorwaarden. Je kunt wel verzoeken om de intentie van de instelling te respecteren. In deze context heeft Europeana bijvoorbeeld [‘User guidelines’](#) opgesteld waarbij de wensen van Europeana geëxpliciteerd worden en waarbij de gebruiker vriendelijk verzocht wordt om in de geest hiervan te handelen.

Binnen Open Cultuur Data hebben we de [datablog](#) ontwikkeld: een format waarin je op een makkelijke en niet al te technische manier omschrijft welke dataset je open aanbiedt en hoe hergebruikers hiermee aan de slag kunnen. Juiste documentatie betekent dat (her)gebruikers makkelijk aan de slag kunnen met je data. Maarten Brinkerink (Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid):

“De datablogs die vanuit Open Cultuur Data vereist worden zijn hiervoor cruciaal, omdat je hiermee ontwikkelaars en andere (her)gebruikers goed duidelijk maakt wat een dataset precies bevat en wat je er mee mag.”

Gesprek aangaan en credits geven

We stimuleren dat dataproviders de data persoonlijk komen pitchen op evenementen en in gesprek gaan met ontwikkelaars, ook via social media. Vaak hebben ontwikkelaars interessante vragen en kunnen ze helpen om de data nog beter beschikbaar te stellen. Als een ontwikkelaar een applicatie maakt waar je misschien niet zo blij mee bent vanuit de doelstellingen van je organisatie, is het belangrijk om een open gesprek daarover te kunnen voeren in een informele sfeer.

Daarnaast adviseren we een duidelijke helpdesk voor hergebruikers van data. Omschrijf bijvoorbeeld in het datablog met wie en hoe men contact kan opnemen bij vragen en problemen omtrent de data. Dat kan een e-mailadres zijn, een contactformulier, maar ook een Twitter-account. Zorg dat de contactgegevens actueel blijven en dat vragen beantwoord worden. Dit schept vertrouwen en motiveert ontwikkelaars om hun toepassingen verder te ontwikkelen.

Op hackathons, challenges en competities stoppen ontwikkelaars vaak vrije tijd in het ontwikkelen van applicaties. Laten zien dat je waardeert dat zij ook voor jou aan de slag zijn, is goed voor de onderlinge relatie. Het Rijksmuseum documenteert bijvoorbeeld alle applicaties die gemaakt zijn met de Rijksmuseum-API op de eigen website.

Samenwerkingsprojecten

De incidentele samenwerking die op events zoals een hackathon tot stand komt, kun je laten uitgroeien tot een langdurige samenwerking of tot samenwerking

met weer nieuwe partijen. Het Nationaal Archief besloot bijvoorbeeld samen te werken met Histogram, die de tweede prijs gewonnen had in de Open Cultuur Data Competitie. Samen hebben ze de applicatie doorontwikkeld tot een Facebook-app.

Een ander voorbeeld van een samenwerkingsverband is de app Museum Detective met het Amsterdam Museum. Tijdens de Museumn8 2014 mochten de winnaars van de Open Cultuur Data Challenge hun apps presenteren in een expositieruimte in het Amsterdam Museum. In overleg met het museum hebben de makers van Museum Detective hun app aangepast aan de Amsterdam DNA-expositie en zo een interactieve speurtocht voor Museumnachtbezoekers mogelijk gemaakt.

Foto: 'Geïnteresseerd publiek Museumn8 2014 App Dungeon' door Meriam de Lange, [CC BY-SA](#)

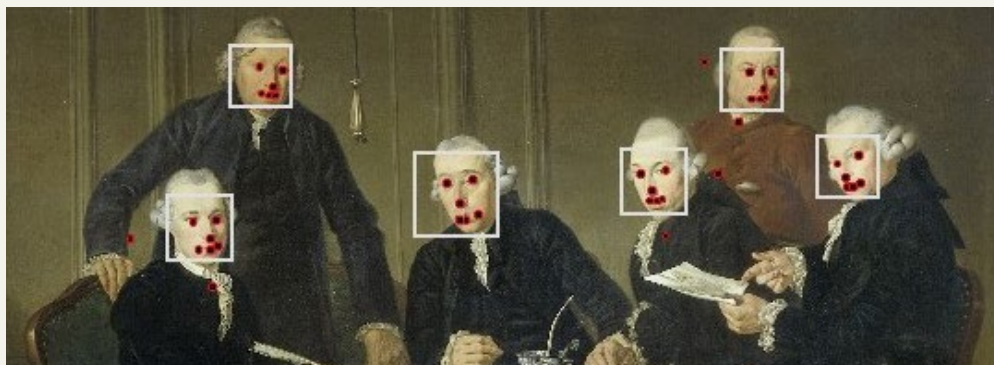
Oefening: Met welke partners werkt je organisatie nu samen voor het maken van toepassingen voor je data? Wat is het type relatie dat je met deze partij(en) hebt? (bijvoorbeeld: contract, licentie, opdracht, partnerschap)

Voorbeelden van hergebruik

Data doorzoekbaar maken

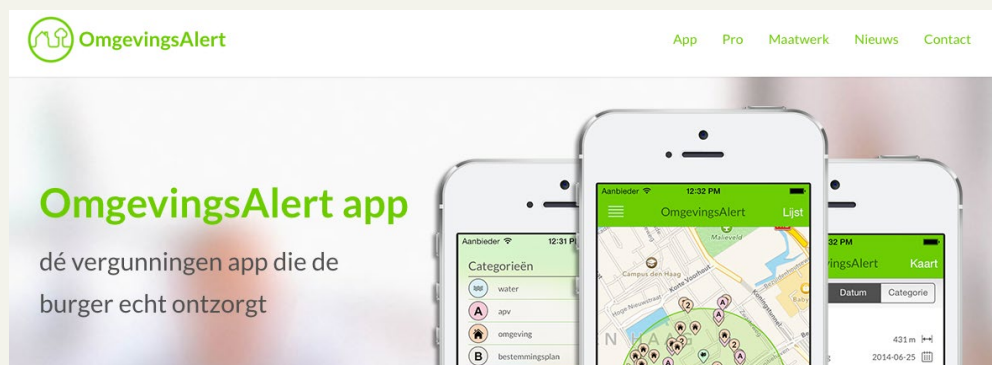
Een eerste stap is vaak het bouwen van applicaties die de data beter of op nieuwe manieren doorzoekbaar maken. Bijvoorbeeld door de data te koppelen aan een classificatiesysteem. Ook wordt data gekoppeld aan data van andere organisaties en worden nieuwe technologieën als spraak- en beeldherkenning ingezet om data op een alternatieve manier doorzoekbaar te maken.

Gezichten van het Rijksmuseum

Gezichtsherkenningstechniek maakt het mogelijk gezichten op schilderijen, tekeningen en prenten van het Rijksmuseum [op een nieuwe manier](#) te bekijken en daarmee de museumcollectie op een 'menselijke' manier te verkennen³⁴.

OmgevingsAlert

Deze [app](#) maakt het voor burgers eenvoudig om te ontdekken welke plannen de gemeente in hun buurt heeft, bijvoorbeeld wanneer nieuwe vergunningen zijn uitgegeven.

Verrijken met nieuwe bronnen

Een tweede trend is het verrijken van de aangeboden data met nieuwe data of het toevoegen van deze data aan andere contentplatforms. Denk bijvoorbeeld aan het verrijken van data met Wikipedia-artikelen of door deze op Google Maps beschikbaar te maken.

Open Beelden

Video's zijn goed te [verrijken](#) met andere open data, vooral wanneer er transcripten van de geluidsfragmenten in de tekst beschikbaar zijn.

Open Archieven

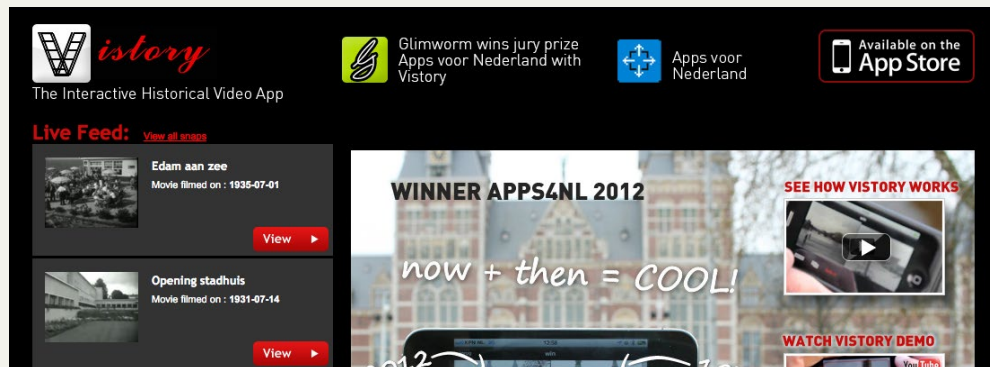

[Open archieven](#) neemt Nederlandse data over stambomen en koppelt die automatisch aan andere opendatabronnen, zoals geboorte-aktes.

Mobiele applicatie en tablets

Bij toepassingen voor je mobiele telefoon of tablet denk je al snel aan apps. Bijvoorbeeld apps waarbij je op basis van je locatie historische content kunt bekijken, augmented reality-apps, enzovoorts.

Vistory

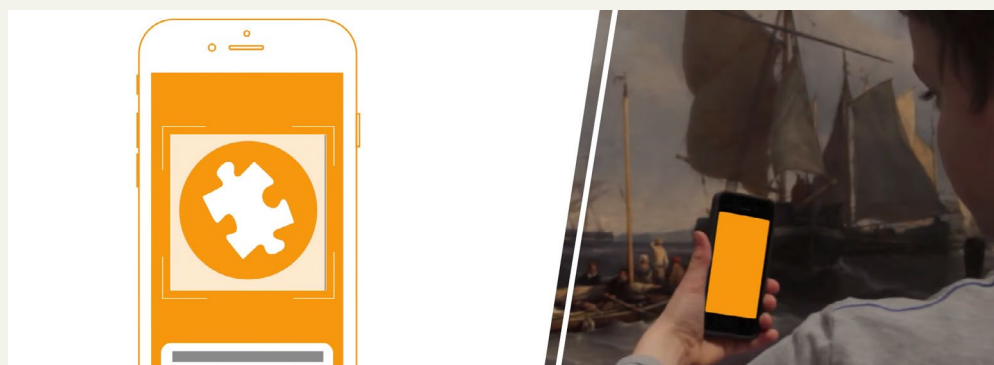
[Vistory](#) gebruikt geolocatie-technologie op smartphones om te bepalen waar je bent en laat je op basis hiervan historische films zien die in de buurt zijn opgenomen.

Bomenapp

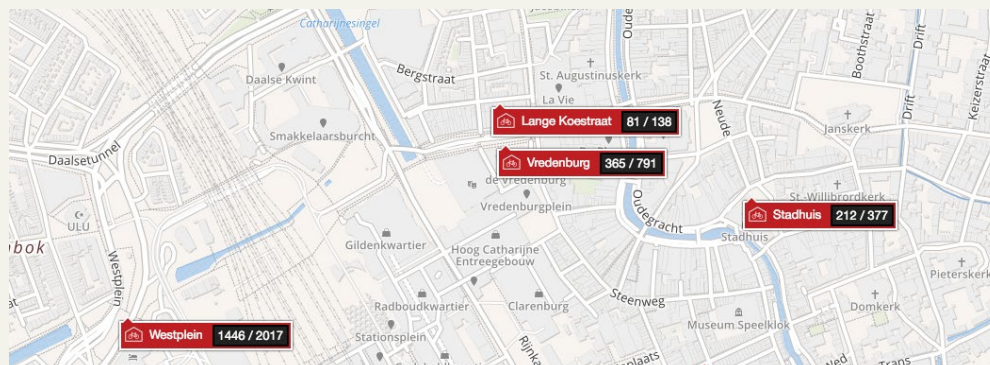
Hoe gaat het met het groen? De gemeente Utrecht liet een [app](#) bouwen waarmee je meer over de bomen in je buurt kunt leren en er samen over kunt praten.

Museum Detective

[Museum Detective](#) gebruikt Bluetooth Beacons, Philips Hue Lights en fotoherkenning om een interactieve speurtocht te houden door culturele instellingen.

Fietsen parkeren in Utrecht

Utrecht bouwde een sensornetwerk in fietsenstallingen zodat kon worden gemeten hoeveel vrij plekken er nog zijn. Scheidend wethouder Bram Fakke gaf als afscheidsca-deau een website, fietsenstallen.nl, waarop fietsers op afstand kunnen zien waar nog plekken vrij zijn.

Socialemediaplatforms

Het delen van open data via sociale platforms kan op een speelse en toeganke-lijke manier je bereik vergroten. Denk aan koppelingen met Twitter, Facebook, of bijvoorbeeld Flickr.

Daily Open Culture Twitterbot

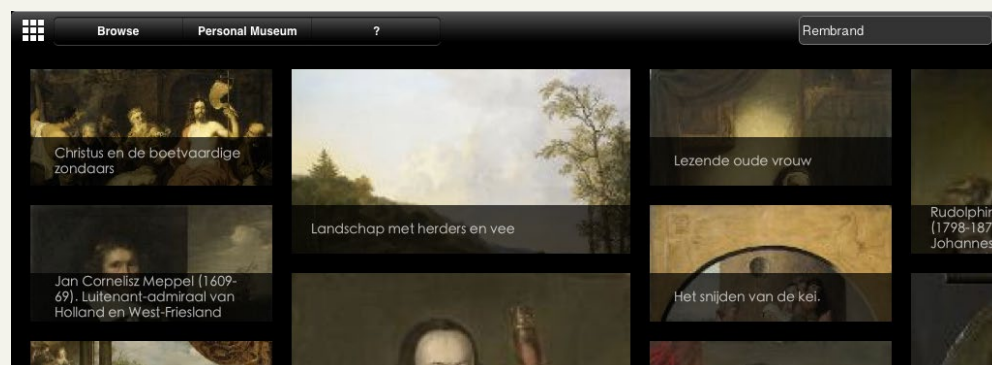
Nieuwsgierig wat er op de deze datum, maar dan jaren geleden, gebeurde? Dit [Twitter-account](#) brengt bijvoorbeeld op zomerse dagen strandavonturen uit de jaren 30 weer tot leven.

Civic Twitterbot

In Philadelphia kun je via [Twitter](#) inzicht krijgen in waar de stad zijn geld aan uitgeeft. Via een Twitterkanaal worden twee keer per dag de bonnetjes van recente aankopen gedeeld.

Muse

[Creëer je persoonlijke museum](#) op je iPad en deel dit makkelijk via je sociale netwerken. Ontwikkelaars: Jonathan Carter, Paul Manwaring en Deniz Tezcan (Glimworm IT). Gebruikte dataset: Rijksmuseum.

Visualisatie

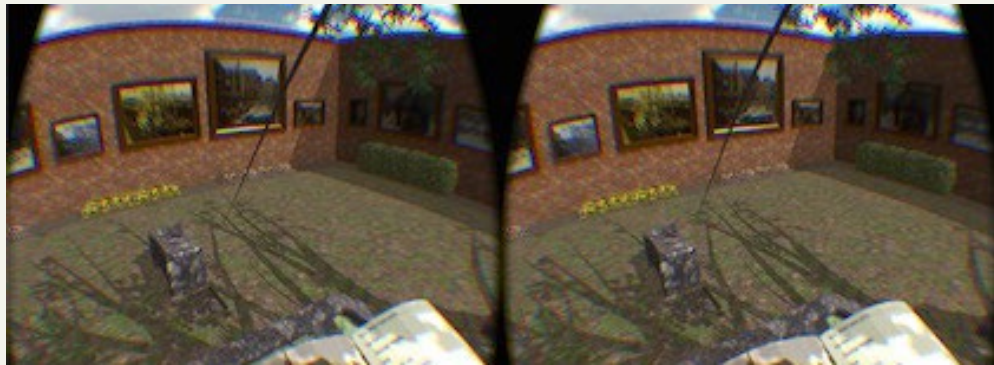
Het aantrekkelijk visualiseren van data, zodat het voor de eindgebruiker intuïtief en makkelijk te gebruiken is, is een duidelijk aanwijsbare trend. Denk bijvoorbeeld aan een visualisatie van werken of tentoonstellingsinformatie op een kaart, zodat je onderweg snel kan zien waar je heen kunt gaan. Of denk aan een visualisatie van werken op een tijdlijn.

- [Map the War](#): deze app gebruikt de beeldbank van het NIOD om de foto's uit deze beeldbank op een kaart met een tijdlijn te plaatsen. Ontwikkelaar:

Dennis Adriaansen. Gebruikte dataset: De Beeldbank WO2 van het NIOD.

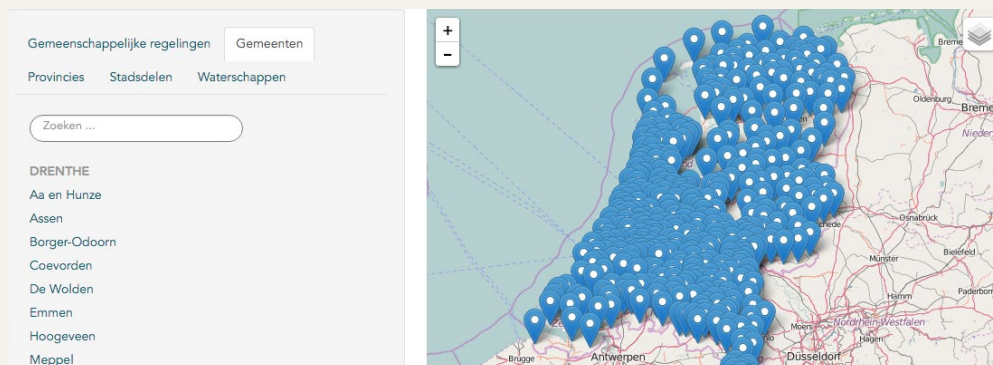
- [Tijdbalk.nl](#): stel zelf eenvoudig een tijdbalk samen uit open cultuurdata. Ontwikkelaar: Arjan den Boer. Gebruikte dataset: Nationaal Archief, persbureau Anefo.
- [Wiggle](#): Breng je kunstwerken tot leven door ze met een dieptemap in te kleuren en ze gaan bewegen. Deel ze daarna via social media. Ontwikkelaar: Richard Jong en Werner Helmich (Frontwise). Gebruikte datasets: Rijksmuseum en Nationaal Archief.

Virtueel Museum

In dit [Virtueel Museum](#) stelt de bezoeker zelf de tentoonstelling samen uit de collectie van het Rijksmuseum, Museum Amsterdam en het Nationaal Archief.

Openspending

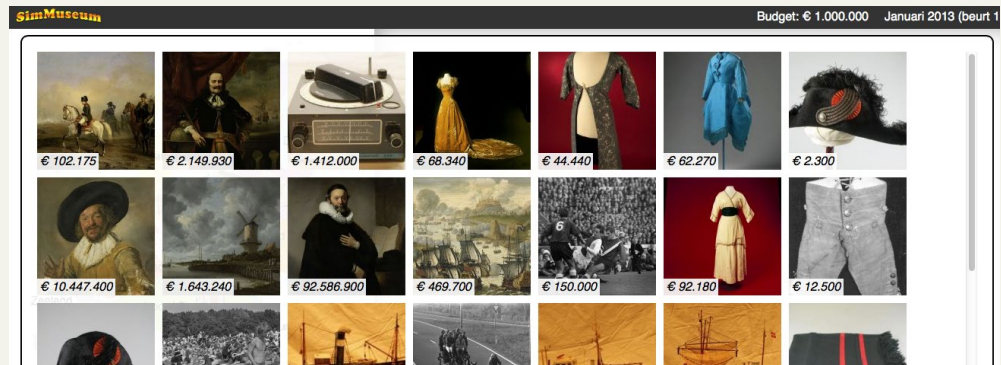

Een mooi voorbeeld is [openspending.nl](#), een website waar de budgetten van Nederlandse steden te vergelijken zijn. Door al deze data te verzamelen wordt het voor de burger mogelijk om te zien waar steden over het algemeen meer of minder geld aan besteden. Omdat steeds meer steden een eigen opendataportaal aanbieden kan deze data in deze nationale vergelijkingswebsites geaggregeerd worden.

Games

Een andere trend is de game. In de beginperiode van Open Cultuur Data waren het nog 'simpele' quizformats waarin je de naam van de maker van een werk of het jaartal moet raden. Maar de games die worden gemaakt op basis van cultuurdata worden steeds complexer en creatiever.

SimMuseum

Bij het [SimMuseum](#) speel je een Nederlands museum. Verhandel kunst en ga om met de dagelijkse praktijk van een museum.

Oefening: Bij welke bestaande applicatie uit het overzicht zou jouw collectie mooi aansluiting kunnen vinden?

3: Beleidsvorming voor open data

We hebben tot nu toe besproken wat de juridische kaders zijn van het openen van data, en met welke elementen op het technologische vlak rekening gehouden moet worden. In dit hoofdstuk bespreken we 'beleid' voor open data. Iedere instelling en context is anders, daarom is dit geen blauwdruk voor 'opendatabeleid' maar biedt het aanzetten voor methoden van het ontwikkelen voor opendatabeleid binnen de specifieke context van de middelen, kennis en doelstellingen van de organisatie.

Over het algemeen is de consensus is dat open beschikbaarstelling onderdeel van je publieke missie is, zeker als je door de overheid gefinancierd wordt. Het zo breed mogelijk toegankelijk maken van je collectie is de kern van wat een (erfgoed)instelling doet en open data en content maken dit mogelijk. Judith van Gent, die met het Amsterdam Museum in 2010 als eerste museum in Nederland met open data aan de slag ging, zei het volgende:

“In maart 2010 hebben we onze collectie als digitaal depot online gezet. [...] De belangrijkste reden hiervoor is dat we vinden dat publieke collecties ook voor hun bezitters toegankelijk moeten zijn: het publiek. Slechts 20% van de collectie is tentoongesteld. Daarnaast is de collectie zowel historisch als kunsthistorisch ook internationaal van belang en iedereen moet deze objecten kunnen vinden en gebruiken.”

Voormalig algemeen rijksarchivaris Martin Berendse (nu directeur van de Openbare Bibliotheek van Amsterdam) publiceerde in dat kader in 2012 een artikel op Villamedia.nl waarin hij publiekelijk een lans brak voor open data. Hij ziet het als speerpunt voor het Nationaal Archief om “data uit het publieke domein open te stellen en voor hergebruik beschikbaar te maken”. Hij vervolgt:

“Met open data krijgen de controleurs van onze democratie, onderzoekers en journalisten en private hergebruikers van informatie, een enorme rijkdom aan bronnen tot hun beschikking. ‘Pas als het niet meer zoeken is naar een speld in een hooiberg wordt openbaarheid toegankelijkheid. Dat is waar-

om het NA zich zal blijven inspannen voor zowel openbaarheid als open data.”³⁵

Voor culturele instellingen bestaat er vaak angst omtrent open data: verlies van inkomsten in de beeldverkoop, gebruik aan bezoekers van musea ‘omdat alles al online staat’, en verlies van naamsvermelding, doordat op internet dingen verdwijnen buiten het directe zicht van de instelling. In 2013 heeft Kristen Kelly bij 11 musea casestudies verzameld over open acces, en concludeerde:

“Among the museums studied, none that enforced copyright restrictions made any significant surplus or profit against their expenditures [...] real and perceived gains far outweigh the real and perceived losses for every museum in the study that has made a transition to an open access approach.”³⁶

In 2016 heeft Effie Kapsalis casestudies verzameld over [The Impact of Open Access on Galleries, Libraries, Museums, & Archives](#) waarin onder andere het Rijksmuseum naar voren komt. Kapsalis schrijft:

“Open access allows organisations to realign staff with more mission-critical activities, resulting in a more efficient and less costly image management and digitisation functions.”

Varianten opendatabeleid

Er zijn verschillende variaties denkbaar op een opendatabeleid op basis van de doelen, middelen en expertise van een organisatie. Een opendatabeleid zal ook niet statisch zijn maar geëvalueerd moeten worden en met de tijd bijgesteld worden. We bespreken hier twee uitersten van een opendatabeleid, een passieve en een actieve vorm. Bedenk hierbij wat haalbaar is voor jouw organisatie, en wat de doelen zijn.

Passief opendatabeleid

Deze vorm van opendatabeleid kan plat gezegd samengevat worden tot ‘niets doen totdat er om gevraagd wordt’. Dit is in principe de houding van de Wet hergebruik van overheidsinformatie. Pas als een gebruiker de data wil zien gaat de machine lopen: waar het verzoek binnenkomt is er een periode van behan-

35 ‘Open data speerpunt Nationaal Archief’, 29 maart 2012, [Villamedia.nl](#).

36 [Geschreven](#) voor de Andrew W. Mellon Foundation.

deling waarin de data ontsloten wordt volgens bepaalde principes.

Voor organisaties die onder de Who data moeten vrijgeven is dit het minimale wat ingericht zou moeten worden. Een van de voordelen van een passief databeleid is de vraagkant: er is sowieso een gebruiker voor de data, dus het ontsluiten gebeurt niet voor niets. Echter, het veronderstelt ook dat de gebruiker weet wat hij of zij kan vragen.

Het is tijdsintensief voor gebruikers om – bij meerdere instellingen – dezelfde type data op te vragen voordat de data waardevol is voor een toepassing. Als we de voordelen van open data omarmen is er een incentive om het gebruik van data te stimuleren bij gebruikers. Een passief opendatabeleid is dan wellicht nog te belemmerend.

Data kan snel verouderen en gebruikers willen natuurlijk graag up-to-date data. Een datadump (zoals gebeurt bij een passief beleid) kan de organisatie daarom veel onnodig werk opleveren: herhaalde verzoeken voor dezelfde data kan vermeden kan worden met een actiever databeleid, zoals bijvoorbeeld een API-oplossing.

Actief opendatabeleid

In een actief opendatabeleid wordt actief data gedeeld, zonder dat daar om gevraagd moet worden door gebruikers. Vaak worden bepaalde datasets geprioriteerd en worden ze via een platform vrijgegeven. Op een zelf ingerichte website³⁷, maar bijvoorbeeld ook op platformen van derden zoals data.overheid.nl of Europeana voor culturele open data. Gebruikers kunnen naar believen naar datasets zoeken die beschikbaar zijn, en combineren waar nodig.

Een nadeel van een actief opendatabeleid is dat er van tevoren vaak geen helderheid is over wie de gebruiker van de data is. Het gevaar bestaat dat net de verkeerde sets gekozen zijn voor publicatie en alsnog veel andere verzoeken binnenkomen.

Tegelijkertijd geldt ook dat door mensen te verleiden met interessante datasets er vanzelf interessante ideeën naar boven komen, die ook gestimuleerd kunnen worden door de organisatie door middel van challenges, evenementen en andere aanzetters voor creativiteit (zie ook stap 3 van het stappenplan actief opendatabeleid).

De kunst bij een actief opendatabeleid zit hem in de selectie: wat maak je open en voor wie? Definieer (voor zover mogelijk) helder wie de doelgroep is, en waar ze door worden verleid om toepassingen te ontwikkelen.

37 Zoals [deze pagina](#) van het Rijksmuseum of [deze](#) van het Nationaal Archief.

Er is uiteraard ook een combinatie mogelijk van bovenstaande ‘passieve’ en ‘actieve’ opendatabeleidmodellen. In het geval van publieke instellingen die onder de Who vallen, is er sowieso een noodzaak om een passief databeleid in te voeren, maar grijp die kans aan om na te denken waar de organisatie en het publiek baat bij hebben in een opendatabeleid.

Stappenplan actief opendatabeleid

Hieronder schetsen we stappen tot het komen van een opendatabeleid. Binnen de ervaring van Open Cultuur Data hebben we gezien dat deze stappen in de praktijk veel voorkomen; klein beginnen, beleid formaliseren, het beleid verankeren en om tenslotte impact te meten.

1. Experimenteer

Open data is voor veel organisaties een beangstigend begrip, er wordt soms wel gevoeld dat ‘we er iets mee moeten’ maar vaak is het onduidelijk waar te beginnen. Ook kan het beangstigend zijn voor een voorvechter van open data om meteen naar de baas te stappen en een beleid op stellen, zonder veel ervaring over hoe open data zou kunnen werken binnen de organisatiestructuur. Voor dit soort situaties is een beleidstraject starten door experiment waardevol. Lizzy Jongma (Rijksmuseum):

“Wij hebben vanaf het begin getracht onze collegae uit te leggen wat Open Data is en wat er mee kan gebeuren. Maar, het is een technisch verhaal dat voor veel mensen pas gaat leven en begrijpelijk wordt als er resultaten zichtbaar zijn. Voor veel mensen is deze openheid van zaken een grote stap, maar de uitgangspunten worden [...] door voorlichting en presentatie van de behaalde resultaten ook intern gedragen.”

Het grote voordeel van een experimentele aanpak is de kleinschaligheid: het is makkelijker om klein budget vrij te maken en een enkele dataset te openen dan een hele organisatie aan te pakken. En toch loop je wel tegen veel van de problemen aan die bij een grootschalig opendatabeleid aan de orde komen.

Het nadeel van een experiment is ook weer de kleinschaligheid: een experiment is makkelijker te negeren of weg te wuiven door de organisatie, zeker als niet goed aan te tonen is wat het effect is van het experiment.

Vooraf

Bedenk wanneer je experiment geslaagd is: door het proces van openen van data te doorlopen, door een (eind)gebruiker gevonden te hebben voor de data, of na een impactmeting? Voorkom teleurstellingen bij jezelf en je collega's door helderheid te hebben over de verwachte resultaten.

Breng in kaart wie je in de organisatie nodig hebt om je experiment uit te voeren, en wie je struikelblok kunnen vormen. Denk hierbij aan degenen die ergens toestemming voor moeten geven, maar ook zeker wie het werk moeten gaan uitvoeren: zijn zij wel overtuigd van de noodzaak van het experiment?

Denk goed na over de dataset(s) in je experiment: je wilt het experiment laten slagen wat zou kunnen spreken voor een eenvoudige set, maar ook impact laten zien: dus een set met waarde voor (eind)gebruikers. Probeer hier een balans in te vinden.

Denk ten slotte na over de toekomst: als het experiment een succes is, wat dan? Verder experimenten met een grotere hoeveelheid data, toestemming krijgen om een groter project op te zetten dat hergebruik stimuleert? Formuleer voor jezelf een einddoel en werk daar naar toe.

Tijdens

Hou schriftelijk bij hoe het experiment verloopt, niet alleen op een formele projectmanagement-manier, maar ook bijvoorbeeld in de vorm van een data-blog/dagboek. Dit hoeft niet noodzakelijkerwijs openbaar te zijn, maar dient als geheugensteuntje voor jezelf: waar zitten de struikelblokken in de organisatie, wat ging erg soepel en waar liggen de kansen voor een voortzetting van het openen van data binnen de organisatie?

Zoek ervaring buiten je eigen organisatie: wie hebben iets vergelijkbaars geprobeerd en wat waren de ervaringen? Een telefoontje van een halfuur met een collega met ervaring kan veel hoofdpijn besparen tijdens het experiment. Denk bijvoorbeeld aan de collega's tijdens het lab of het leernetwerk, maar ook aan Open Cultuur Data-alumni.

Achteraf

Inventariseer wat er allemaal is gebeurd tijdens het experiment, in een combinatie van harde resultaten, maar ook het proces hoe er te komen. Evalueer of het experiment een succes was of niet, en concludeer wat de volgende stappen zijn. Bijvoorbeeld door een formeler beleidstraject in te gaan (in stap 2) of door een ander experiment uit te voeren met andere randvoorwaarden of doelen.

2. Formaliseer

Als de adoptie van een opendatabeleid al breed gedragen wordt in een organisatie is de formelere route wellicht effectiever. Ook kan de formele route gezien

worden als een opvolger van de experimentele fase, om de gedane stappen vast te leggen.

Vooraf

Hoe een beleid ontwikkeld wordt is anders per organisatie, maar ook hier is draagvlak creëren een belangrijke eerste stap. Inventariseer dan ook wie relevant is voor het opstellen van een opendatabeleid. Irene Haan (EYE):

“Het [is] van belang dat we intern een plan maken welke data we op korte termijn en lange termijn willen en kunnen aanbieden; wat daarvoor nodig is en hoe we dit gaan uitvoeren. Het gaat vooral om tijd van medewerkers, inzicht in auteursrechten en draagvlak in organisatie.”

Hou bij het samenstellen van een beleidsteam rekening met de hele keten: betrek niet alleen de beleidsmedewerkers maar ook de mensen op de linie: wie (gaan er) werken bij IT aan het ontsluiten van data, wat weten en vinden de communicatiemedewerkers ervan, en ook zeker: wie zijn de (eind)gebruikers van de data en wat zijn hun behoeften?

Ook kan je de implementatie van de Wet hergebruik van overheidsinformatie met het (onderzoeken van) een algemener opendatabeleid combineren.

Bedenk wat een databeleid succesvol maakt in een evaluatie: denk hierbij aan het vrijgeven van een aantal datasets binnen een bepaalde periode. Maar ook de impact van de open data: hebben we genoeg gedaan om gebruik te stimuleren (bijvoorbeeld door communicatie en aansluiting vinden met gebruikers)?

Tijdens

Tim de Haan (Nationaal Archief):

“In eerste instantie leek het moeizamer te gaan dan ik had voorzien. Men snapte niet waar ik het over had, waar ik naar toe wilde, wat ik nodig had. Maar sneller dan ik had verwacht is het begrip open data binnen de organisatie geland. Het staat intern prominent op de agenda.”

Dit is een cruciale fase in het ontwikkelen van een opendatabeleid. Waar collega's tijdens experimenten nog enthousiast meededen, of je pogingen tot open data negeerden, begint het nu een potentieel serieus beleid te vormen van de organisatie. Dat is voor collega's of een reden om extra enthousiast te worden, of met de hakken in het zand je pogingen tegen te werken. Betrek daarom zoveel mogelijk de collega's bij het proces, en organiseer momenten waarop input geleverd kan worden door mensen van buiten het officiële projectteam.

Denk bijvoorbeeld aan een informatiemiddag, discussiesessie, en praat zoveel mogelijk met collega's bij het koffiezetapparaat over open data. Als het proces gedragen wordt door de medewerkers van de instelling is er een betere kans van langetermijnslagen van de doelstellingen van het beleid.

Achteraf

Formaliseer het beleid als eindproduct (vaak een document) en deel dat met de hele instelling, bedankend voor hun input tijdens het ontwikkelen van het beleid.

Dit is wanneer het spannend wordt: gaat dit beleid in een la verdwijnen of gaat de instelling er actief mee aan de slag? Je kan actieve toepassing van het beleid stimuleren door het te verankeren (stap 3).

Beide stappen zoals hierboven omschreven sluiten elkaar niet uit: een experiment kan een eerste stap zijn naar een formele adoptie van opendatabeleid, en een formelere beleidsroute kan ondersteund worden met resultaten uit een experiment.

3. Veranker

Wanneer er een beleid ligt, ben je er (helaas) nog niet. Beleid wordt goed toegepast wanneer het breed gedragen wordt in de organisatie, en wanneer collega's en externen er de voordelen van in zien. Daarom is het verankeren van beleid waardevol, door middel van interne en externe interactie.

Interne interactie

Starten met open data en/of content betekent vaak dat je met collega's van meerdere afdelingen moet samenwerken en dat bepaalde uitgangspunten ook vastgelegd moeten worden in beleid. Dit vergt dat je moet weten wie je allemaal nodig hebt en dat je intern draagvlak creëert voor het onderwerp, ook na een experiment.

Open data is een onderwerp dat voor velen vaak niet erg tot de verbeelding spreekt en op het eerste gezicht veel te technisch lijkt. Neem collega's mee in het onderwerp door open data uit te leggen en presentaties te geven over waar je mee bezig bent. Het geven van concrete voorbeelden over wat open data kan opleveren helpt om een beter inzicht te geven. Deel bijvoorbeeld successen van andere publieke instellingen waaraan jouw instelling zich wil meten: bijvoorbeeld een gemeente met een eigen dataportaal of een museum dat online veel bezoekers trekt. Nodig mensen van 'buiten' uit om hun verhalen te delen binnen je organisatie, om te laten zien dat de buitenwereld zich hiermee bezighoudt.

Interactie met (eind)gebruiker

Het is frustrerend als data staat 'weg te roesten' en zo de potentiële mogelijkheden van data niet benut worden. Daarom is het belangrijk om hergebruik waar

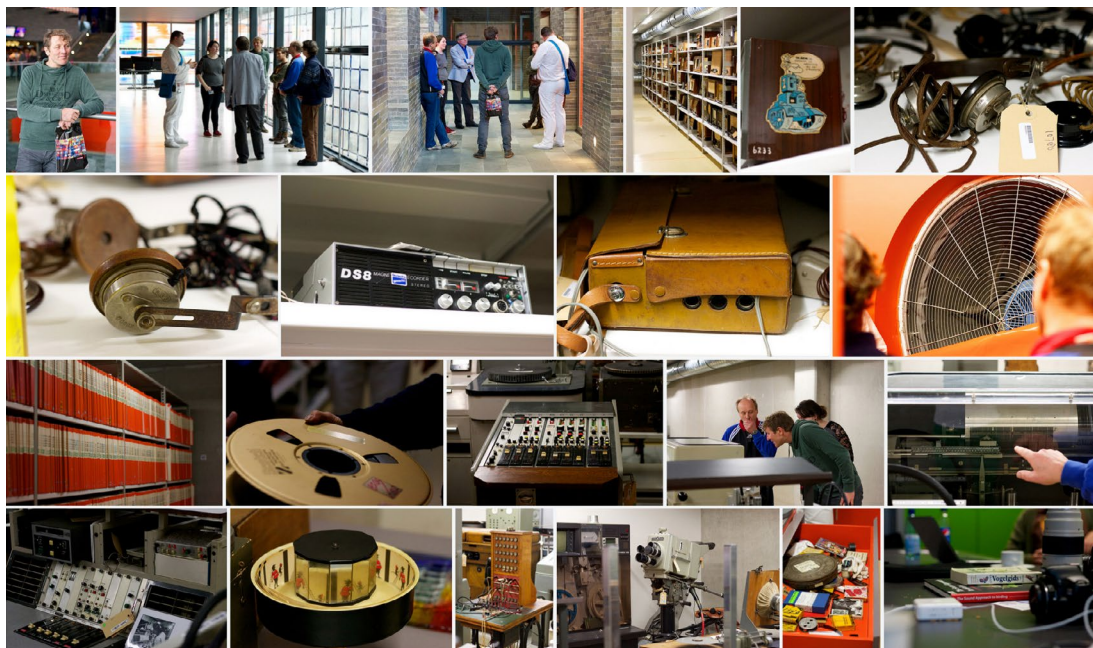
mogelijk te stimuleren. Dit kan door communicatie over open data op te zetten vanuit de instellingen. Publiceer bijvoorbeeld over de datasets op relevante blogs, platforms en via sociale media. Wat ook kan helpen is een vermelding van een mailadres bij de datasets of een andere contactmogelijkheid voor potentiële gebruikers met vragen over de data of over de context. Dit neemt barrières weg voor hergebruik.

Er is overigens een hele wereld van opendata-evenementen, conferenties, wedstrijden (bijvoorbeeld hackathons) en informatiedagen. Deel over je data op deze podia, en kom zo in contact met potentiële gebruikers.

Binnen de instelling kun je het ook op je nemen om zelf informatiedagen en op andere evenementen te organiseren over open data van jouw instelling. Dit kan waardevolle input opleveren over je data, de prioritering van datasets en je dichterbij je publiek brengen.

Zo heeft Beeld en Geluid bijvoorbeeld diverse schrijfwedstrijden en -bijeenkomsten – ‘edit-a-thons’ genoemd – georganiseerd om het hergebruik van haar open collecties in Wikipedia te stimuleren. Een schrijfwedstrijd daagt Wikipedianen uit om open erfgoed binnen de vrije encyclopedie te hergebruiken, soms met prijzen als incentive. Op een schrijfbijeenkomst worden experts en amateurs rond een specifiek onderwerp samengebracht met collectiebeheerders en Wikipedianen. Doel van de bijeenkomst is om in gezamenlijkheid te werken aan betekenisvolle vormen van hergebruik van open erfgoed om Wikipedia uit te breiden en/of te verrijken. Maarten Brinkerink van Beeld en Geluid:

“De Wikimedia Foundation en de landelijke verenigingen van vrijwilligers voor de Wikimedia-projecten organiseren vaak thema’s om de groei van Wikipedia verder te stimuleren. Deze thema’s bieden mooie kansen om hierbij aan te sluiten en een link met erfgoedcollecties te leggen. Zo bood het project Wiki Loves Earth een mooie gelegenheid voor Beeld en Geluid om een deelcollectie van vogelopnames in Nederland open te stellen en hier vervolgens een schrijfwedstrijd en -bijeenkomst voor te organiseren. Hergebruik van deze collectie in Wikipedia bezorgt Beeld en Geluid meer bereik voor een tamelijk onbekende natuurcollectie en biedt voor Wikipedia een mooie kans om artikelen over specifieke vogelsoorten te illustreren met professionele opnames.”

'Europeana Sounds Edit-a-Thon 1: Behind-the-Scenes Tour at Sound and Vision' door [Maarten Brinkerink](#), CC BY-SA

4. Impact meten

Wanneer er in een beleid doelstellingen worden geformuleerd is het waardevol om de resultaten en effecten van het beleid zo goed mogelijk te meten en monitoren. Er is daarom een behoefte bij publieke instellingen naar het meten van de impact van het beschikbaar stellen van collecties als open data en open content. Helaas is er geen partij die deze gegevens verzamelt. Uit experimenten binnen de culturele sector blijkt wel een overwegend positief beeld³⁸. Dit komt overeen met de ervaringen binnen Open Cultuur Data.

Om goed te kunnen meten is het belangrijk om bij de start van een opendata-project rekening te houden met het verzamelen en inzichtelijke maken van meetbare resultaten. Daarnaast ben je (in sommige gevallen) afhankelijk van de medewerking van hergebruikers van de data. Wanneer data in een nieuwe toepassing of platform wordt hergebruikt, zijn de gegevens over het bereik hiervan niet altijd inzichtelijk voor de oorspronkelijke aanbieder. Een goede band opbouwen en onderhouden met hergebruiken van data kan hierbij interessant zijn.

Hoe meten?

Het meten van de impact van een opendatabeleid kan op vele verschillende manieren en is afhankelijk van de beleidsdoelstellingen³⁹. Een veelvoorkomende

38 Zoals bijvoorbeeld beschreven in een recente publicatie van Effie Kapsalis (Smithsonian) '[The Impact of Open Access on Galleries, Libraries, Museums & Archives](#)'.

39 Een voorbeeld van een recent theoretisch raamwerk om de impact van digitale 'goederen' te meten is het '[Balanced Value Impact Model](#)' van Simon Tanner.

beleidsdoelstelling is het hergebruik van open data. Daarom is het goed om te kijken in hoeverre dit hergebruik ook daadwerkelijk plaatsvindt. Denk aan graadmeters als het percentage van een open collectie dat daadwerkelijk hergebruikt wordt en het aantal keren dat een specifiek object wordt hergebruikt.

Een andere indicator is het bereik dat de open collectie genereert. In het geval van open data is dit de som van het bereik dat via eigen distributiekanaalen wordt behaald - en hopelijk via interne rapportage te achterhalen is - en bereik dat het gevolg is van eventuele vormen van hergebruik. Omdat derde partijen open cultuurdata kunnen hergebruiken, komt de data en/of content mogelijk op platformen terecht met een (groot) reeds bestaand publiek. Dit kan een enorme toename van het bereik van een collectie(object) betekenen.

Naast meer kwantitatieve metingen, zijn ook kwalitatieve vormen van impact denkbaar (en inzichtelijk te maken). Denk hierbij bijvoorbeeld aan het imago van een instelling. Het opendatabeleid van het Nationaal Archief en (met name) het Rijksmuseum hebben veel positieve aandacht in de media gehad en ook de reputatie als voorloper in de sector is hierdoor versterkt. Een andere mogelijkheid is klanttevredenheid. Doordat derden bij de dienstontwikkeling en toepassing van open data worden betrokken, kan de gebruikerservaring rond toepassingen op basis van digitaal erfgoed bijvoorbeeld in positieve zin verbeterd zijn.

Voorbeeldmetingen

In 2014 is Open Cultuur Data een verkennend onderzoek gestart naar de (on)mogelijkheden om de impact van open cultuurdata te meten onder de naam GLAMetrics. Hiermee is een begin gemaakt met de kwantitatieve bewijsvoering van de gevolgen van het openstellen van culturele data, ten behoeve van de gehele (internationale) sector in de vorm van een onderzoek naar het hergebruik en bereik van Nederlands digitaal erfgoed binnen de Wikimedia-projecten. Wikimedia-projecten zijn de diverse projecten van de Wikimedia-gemeenschap, waaronder alle verschillende taalversies van Wikipedia zoals nl.wikipedia.org, maar bijvoorbeeld ook WikiSource en WikiData.

Vanaf het moment dat we zijn gaan meten (november 2014), waren er 23 Nederlandse erfgoedinstellingen die één of meerdere collecties voor hergebruik in Wikimedia-projecten aanboden door één of meerdere collecties via Wikimedia Commons open te stellen. Sommige instellingen zijn nog maar enkele maanden op Wikimedia aanwezig (zo kwam in februari als vierentwintigste instelling Museum Catherijneconvent erbij en in april het Textielmuseum als vijfentwintigste instelling), terwijl de eerste instelling op Wikimedia Commons – het Tropenmuseum – al meer dan 56 maanden content aanbiedt voor hergebruik.

Dit leidde tot de volgende bevindingen:

- In totaal zijn er tot nu toe bijna 580.000 Nederlandse digitale erfgoedobjecten

aan Wikimedia Commons toegevoegd.

- Van het totale aanbod op Wikimedia Commons, bijna 24,5 miljoen media-items, bestaat ongeveer 2,4% uit Nederlands digitaal erfgoed.
- De overgrote meerderheid van dit Nederlandse aanbod zijn afbeeldingen, maar er zitten ook bijna 2.000 geluidsopnames en 4.500 video's tussen.
- Dankzij GLAMetrics weten we voor het hierboven beschreven aanbod inmiddels een stuk meer over het hergebruik en bereik hiervan:
 - In het eerste kwartaal van 2015 werden de objecten van de bovengenoemde instellingen in gemiddeld 76.000 pagina's van Wikimedia-projecten hergebruikt. Dit aantal groeide in het gemeten kwartaal met ongeveer 2,5%.
 - Deze pagina's werden in het eerste kwartaal van 2015 ruim 200 miljoen keer opgevraagd, ongeveer 67,5 miljoen raadplegingen per maand (de Wikimedia-projecten ontvangen momenteel gezamenlijk ongeveer 20,5 miljard raadplegingen per maand, het aandeel in het totale bereik van pagina's dat Nederlands erfgoed hergebruikt is dus ongeveer 0,3%).
 - Op deze pagina's werden ongeveer 37.500 unieke objecten hergebruikt. Dat is bijna 7% van het totale aanbod.
 - In totaal resulteerde dit erin dat Nederlandse digitale erfgoedobjecten bijna 100.000 keer op een pagina van een Wikimedia-project hergebruikt werden.

Als uitsmijter biedt Wikimedia, naast maandelijkse statistieken, ook cijfers over het aantal raadplegingen van de pagina's waarop het materiaal is hergebruikt over de gehele gemeten periode. Hoewel niet elke Nederlandse erfgoedcollectie vanaf het moment van beschikbaarheid is gemeten – dit verschilt van slechts een aantal tot maar liefst 56 maanden – toch zijn de cijfers van het bereik van deze collecties al zeer indrukwekkend: maar liefst 1,9 miljard keer zijn pagina's met daarin Nederlands digitaal erfgoed geraadpleegd.

Ter afsluiting

Het hierboven beschreven proces van experimenteren, formaliseren, verankeren en impact meten is een cirkel. Nadat een eerste keer beleid is geïmplementeerd is het interessant om de impact van het beleid aan te scherpen door nieuwe experimenten uit te voeren, om daarvan de uitkomsten weer te formaliseren, te verankeren en de impact van te meten. Een beleid is vrijwel nooit perfect, en is onderhevig aan ontwikkelingen in de juridische kaders, technologische ontwikkelingen, en doelstellingen in het opendatabeleid. Blijf scherp en kritisch op je eigen instelling en op elkaar, en daag elkaar uit om open data op een zo goed mogelijke manier in te zetten voor de missie(s) van publieke instellingen.

Colofon

Deze publicatie is geschreven in een samenwerking van [Kennisland](#) en het [Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid](#) in het kader van [Open Cultuur Data](#).

Auteurs

Lisette Kalshoven, Tijmen Schep, Maarten Zeinstra en Maarten Brinkerink

De auteurs danken reviewers Jesse de Vos, Mieke Lauwers en Rik Salomé voor hun waardevolle feedback en opmerkingen.

Redactie

Tamara Mangelaars

Contact

Maarten Zeinstra (mz@kl.nl)

Disclaimer

De informatie en aanbevelingen in deze publicatie zijn gebaseerd op onderzoek en onze praktijkervaringen. Kennisland en het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid zijn zich ervan bewust dat elke situatie zijn eigen mogelijkheden, beperkingen en randvoorwaarden kent. Daarom benadrukken wij het algemene karakter van bovenstaande, en zijn de makers niet aansprakelijk voor eventuele negatieve gevolgen van het toepassen van deze informatie.

Bijlage: Open Data Argumentenoverzicht

Open data kan verschillende voordelen hebben voor een organisatie. Europeana en Kennisland onderzochten de risico's en voordelen van open data in *The Problem of the Yellow Milkmaid*⁴⁰. Er werden tien risico's en tien voordelen benoemd.

Vaak zijn de argumenten tegenstrijdig te noemen. Argumenten tegen open data wegen vaak niet op tegen argumenten voor open data. Gebruik de onderstaande lijst om bekend te raken met veelgebruikte argumenten over open data in jouw sector. Welke argumenten hoor jij vaak?

Voor

1. **Toenemende relevantie:** open data en content kan worden gebruikt op plaatsen waar het publiek zich online reeds bevindt (inclusief sociale netwerken) en publieke instellingen helpen om hun relevantie te behouden in de huidige digitale samenleving, als data-aanbieders die hergebruik faciliteren.
2. **Toenemend aantal kanalen voor eindgebruikers:** het vrijgeven van open metadata verhoogt de mogelijkheden die gebruikers hebben om de collecties te zien en daar toepassingen op te maken.
3. **Dataverrijking:** open data kan verrijkt worden door derden en vervolgens worden teruggegeven aan de data-aanbieder. Het verhoogt de mogelijkheid om de data te koppelen aan andere aanverwante bronnen en collecties.
4. **Merkwaarde (prestige, authenticiteit, innovatie):** het openstellen van data demonstreert dat de data-aanbieder tot de innovatieve voorhoede behoort en actief is in het stimuleren van online experiment.
5. **Financieringsmogelijkheden:** het vrijgeven van open data geeft (culturele) data-aanbieders toegang tot nationale en/of Europese financiering. Voor sommige fondsen is open access inmiddels zelfs een voorwaarde.
6. **Vindbaarheid:** toegenomen gebruik en zichtbaarheid van data stuurt verkeer

40 Verwayen, H., M. Arnoldus, & P.B. Kaufman. (2011). "The problem of the yellow milkmaid. A business model perspective on open metadata." Den Haag: Europeana. Consulted December 10, 2012. <http://pro.europeana.eu/publication/the-problem-of-the-yellow-milkmaid>

door naar de website van de data-aanbieder.

7. **Nieuwe gebruikers:** het vrijgeven van open data biedt nieuwe manieren om met je gebruikers te interacteren en je aan hen te relateren.
8. **Publieke taak:** het vrijgeven van open data draagt bij aan de publieke missie om een zo breed mogelijke toegang tot data te bieden die relevant is voor ons cultureel erfgoed, overheidstransparantie en andere taken van publieke instellingen.
9. **Expertise:** het versterkt de expertise van de instelling, wat weer door de instelling vermarkt kan worden (zoals bijvoorbeeld een adviesdienst).
10. **Bijvangst:** instellingen en de creatieve industrie zullen in staat zijn om nieuwe toepassingen en diensten te creëren, die op hun beurt de kenniseconomie versterken of een maatschappelijke waarde vertegenwoordigen.

Tegen

1. **Verlies van kwaliteit:** hoge kwaliteitsdata wordt gescheiden van de oorspronkelijke betrouwbare bron en kan door derden gecorrumpeerd worden.
2. **Verlies van controle:** instellingen zullen niet langer in staat zijn om de data te controleren als iedereen ze kan hergebruiken of verspreiden.
3. **Verlies van eenheid:** de data raakt verspreid in het hele digitale universum, terwijl het (contextueel) als geheel bij elkaar gehouden zou moeten worden.
4. **Verlies van merkwaarde:** door data open vrij te geven riskeren instellingen geassocieerd te worden met toepassingen en hergebruikers waar ze liever niet mee geassocieerd wil worden.
5. **Verlies van naamsvermelding:** door het vrijgeven van gegevens onder een open licentie zullen instellingen niet meer als de bron/eigenaar van de data erkend worden.
6. **Verlies van inkomsten:** instellingen zijn bang dat de huidige inkomstestroom die gegenereerd wordt door de data niet vervangen kan worden door andere inkomstenbronnen.
7. **Verlies van potentiële inkomsten:** in de toekomst zouden instellingen manieren om geld te verdienen aan data kunnen bedenken, maar als ze het nu open vrijgeven, zou iemand anders deze inkomsten in hun plaats kunnen verwerven.
8. **Ongewenste neveneffecten:** instellingen vinden het oneerlijk dat anderen bijvoorbeeld geld verdienen aan de data die zij leveren.
9. **Klanten verliezen:** als de data openlijk beschikbaar is, zullen je klanten elders naartoe gaan om aan de informatie te komen die ze zoeken.
10. **Privacy:** Er zijn (mogelijk) privacybeperkingen op het gebruik van bepaalde data.